Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...1921 оной ...21-нээ гарана. | № 11 (18334). | 1990 оной январиин 13, суббото | Сэн 3 мүн.

1990 МАРТЫН 4

Соведүүдэй hунгалта

РЕСПУБЛИКЫН АША ТУhА—ОРОНОЙ АША ТУhА

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ Литвагай ССР-тэ ерээд байhон тухай

...тиимэhээ «Вильнюстэ липэ модон hалбаран сэсэглэнэ» гэhэн дуун хүн бүхэнэй зүрхэ сэдьхэлдэ дүтэ байхадаашье магадгүй.

М. С. Горбачев сугларагшадэй хани халуун үреэлэй үгэнүүд доро машинаhаа гараба. Тэрэ В. И. Ленинэй хүшөөгэй дэргэдэ баглаа сэсэгүүдые табяад, удаань талмай дээрэ сугларhан хүнүүдтэ дүтэлбэ.

Абяан: Амар мэндэ, манай газар нютагта бууhаартнай амаршалнабди!

Абяан: Эндэ Таниие, Михаил Сергеевич, хүлеэжэ байна!

М. С. Горбачев: Таанадтай уулзахые бишье хүсэhэн байнаб. Бидэнэй хамтаараа эхилhэн манай хэрэгые, бүхы дэлхэйе хүлгүүлhэн хэрэгые хайшан гэжэ hайнаар бэелүүлтэй гээшэб гэжэ бодожо үзэебди. Мүнөө үе сагта, манай бүхы ажабайдалые хубилгажа, энэрхы hайхан шэнжэтэй болгожо байха үедэ, бидэнэй нэгэ нэгэндээ үнэн сэхэ рууень ехэ юумэ хэлэжэ байхада, мүнөөдэр манай зорилгые гүнзэгы сэдьхэлhээ ойлгохо гээшэ тон шухала удха шанартай.

Абяан: Шэнэ бодомжо тухай ходо ходо хэлсэнэбди, Михаил Сергеевич, теэд энэмнай бодото дээрээ юун гээшэб? Эдэ үгэнүүдые бодото удхатай болгохо хэрэгтэй бэшэ гү?

М. С. Горбачев: Танай, залуу хүн, энэ асуудалаар hанаагаа зобожо байhыетнай hайшаан дэмжэнэб. Ушарынь юуб гэхэдэ, энэмнай совет арадай, ороной бүхы арадуудай хуби заяанда хабаатай бшуу. Хэрбээ эдэ асуудалнуудта зүб харюунуудые абахые хүсөө гээшэ hаатнай, би дабхар ехээр hайшааха байнаб. Тохёолдоhон байдалда харюунуудые олохые хамтаараа бодожо үзэебди. Энэ хадаа нэгэн доро манай хамтын гэрэй даебари болохо ёhотой. Тиимэhээ талмай дээрэ эдэ бүхы асуудалнуудта абаhаар лэ харюунуудые үгэхэгүй байхабди гэжэ тоолоноб.

Нэгэдэхинь. Бидэ хэд гээшэбибди? Бүхы үндэhэн яhатанай түлөөлэгшэд али бүхы республикада, али бүхы hуурин тосхон бүхэндэ ажаhуудаг гээшэ. Литвада үндэhэн зоной диилэнхи олонхинь байгаашье hаань, 20 процентнь мүн лэ тиимэ эрхэтэй хүнүүд лэ. Мүнөө манай орон дотор өөhэдынгөө үндэhэн газар дээрэ бэшэ, харин ондоо нютагуудта 60 миллионhоо дээшэ хүн зон ажаhууна. Тиин мүнөө танай асуудалые табтаябди: бидэ гаража ошохобди, бидэ амяараа болохобди, теэд эдэ хүнүүд, эдэнэй хуби заяан яаха гээшэб? Польшодо энэ асуудал табина, ФРГ-дэ Поволжиин немецүүдэй хуби заяан тухай асууна. Бидэ хоорондоо нягта холбоотойбди. Угайдхадаа, бидэнэр таанадтай хамта федерациэр үшөө ажаhуугаагүйлди. Бидэ нэгэдэмэл гүрэндэ ажаhуунабди. Тэндэ өөhэдын байдал тохёолдонхой.

Абяан: Теэд эдэ бүгэдэнhөө экономико хохидоно ха юм...

М. С. Горбачев: Бидэ энэ темээр хөөрэлдэхэбди. Харин мүнөө хүн тухай хөөрэлдөөгөө үргэлжэлүүлэе. Хүнэй hайнаар байхын, эрхэ сүлөөгөө мэдэрхын тула бүхы юумэ хэхые хүсэнэбди. Эдэ бүгэдэ бултанда тон адляар дэлгэрүүлэгдэхэ ёhотой. Украинада ород хэлэн тухай асуудалые табихатайнь сасуу, энэнэй олохон хүнүүдэй аша туhада хабаатай байhаниинь ойлгоно ха юмта даа. Украинада 15 миллион ородууд ажаhуудаг. Бүхы Донбасс — ородууд, Харьков — ородууд, Крымдэ ажаhуугшадай 66 процентнь ородууд лэ. Уряа лозунг гаргаха гээшэ юрын хэрэг юм ааб даа. Энээн тухай бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Гар табилгые суглуулха гээшэ али бүхы юумэ шиидхэжэ шадахагүй байна. Эстониие абажа харая. Үни холоhоо хойшо эндэ ажаhуудаг хүнүүдэй 40 процентнь славянууд юм. Эндэ тэдэнэр хэдэн зуун жэл соо ажаhуугаа. Эстонидо ондоо хэлэтэй автономито район байгуулагдаа. Теэд гэнтэ Эстони Советскэ Союзhаа гараха тухай асуудал табижа байнал. Тиигээ hаань, бидэ бултадаа hандаран hалаха болоно гээшэ гүбди? Энэ зам ехэ гарза хохидол ушаруулхадаа, шуhа адхаруулхадаа болохо байна.

Абяан: Манайда шуhан адхархагүй...

М. С. Горбачев: Таанад бү яраарты, хутагаар гү, али скальпеляар амиды бэе махабадые hэзэлэнгүй, мухардалгата үйлэ хэрэгүүдтэ хүргэнгүй, үнэн сэхэ рууень хөөрэлдэхэ ёhотойбди.

Абяан: Хэрбээ Советскэ Союзай өөрөө хубилгагдан шэнэлэгдээгүй hаань, яаха болоно бибди?

М. С. Горбачев: Энэ хэлээшыетнай буруушаанаб, хубилган шэнэдхэлгын талаар урагшаа дабшажа ябанабди. Энээнтэй дашарамдуулан, хубилган шэнэдхэлгын ондоо темэдэ — экономикодо орохомни. Нэгэдэмэл гүрэндэл адли, үйлэдбэриин хүсэнүүдые хүгжөөдэг, тараан тодходог байгаабди. Манайда ажалай хубаарилга таарамжатай зохидоор табигданхай: жэшээнь, Узбекистан хлопок тарижа ургуулхын тула бүхы газараа хэрэглэнэ. Уhалууриин газар дээрэ hү hаажа гү, али хүдөө ажахын бусад продукци үйлэдбэрилжэ шадаха байгаа. Тусхай шэглэл хадаа иимэл ха юм даа. Мүнөө танай «Сигмые» абажа харая. Нүхэдүүд, орон дотороо үнэтэ шухаг хэдэн завод манай Литвада бии гээшэ. Энэ hайн гү, али муу гү гэжэ мүнөөдэр хэлэхэгүйбди. Гэбэшье хэрбээ мүнөө эдэнэй нэгэнэй зогсожо, хүдэлхэеэ болишоо hаань, бүхы оромнай хүндэ хүшэр байдалда орохо байна.

Бидэнэй бэелүүлжэ байhан хараа шугам олохон асуудалнуудые шиидхэлгэдэ — социализмын, бүхы общественэй, эсэсэй эсэстэ федерациин хуби заяанда хабаатай гэхэ гү, али Союз дотор ажаhуудаг бүхы арадуудай ерээдүй байдалда хабаатай гэжэ таанадые бултыетнай найдуулхые хүсэнэб гэжэ М. С. Горбачев сугларагшадта хандажа хэлэбэ. Имагтал хубилган шэнэдхэлгэ таарамжатай hайн байдал тогтоогоо. Энээнэй ашаар эдэ бүхы асуудалнуудые амгалан тэнюунээр, бата найдамтайгаар зүбшэн хэлсэхэ аргатай болообди гэжэ тоолонобди. Шинии ара талада хэншье зогсоногүй, ямар нэгэн юумэндэ зэмэлхын тула энэ тэрэ дутуу дундануудыеш бэшэнэгүйл. Энэ хадаа хубилган шэнэдхэлгын эгээл түрүүшын, эгээн гол түйлэлтэ мүн. Мүнөө бидэ бүхы асуудалнуудые амгалан тэнюунээр, харюусалгатайгаар, бүтэмжэтэйгөөр зүбшэн хэлсэжэ шадахабди. Сэхыень хэлэхэдэ, олон табан юумэ шэшэхэгүйбди, тухирхагүйбди. Юрэдөөл, манай ажабайдалай али бүхы асуудалнуудые үнэн сэхэ рууень зүбшэн хэлсэхэ аргатай байнабди.

Нүгөө талаhаа, федерациин, хүнүүдэй hанал бодолой, хүсэл эрмэлзэлэй хубилгагдахада, хубилган шэнэдхэлгэ улам эдэбхитэйгээр, урагшатай hайнаар бэелүүлэгдэхэ аргатай. Социально-экономическа хурдадхалгоhоо эхилhэнээ hанажа hэбзат даа. Теэд тэрэнэй урагшагүйдэжэ захалhые хараабди. Нэн түрүүн политическэ байгуулалтын асуудалые шиидхэхэ хэрэгтэй байгаа. Тиихэдэнь бидэ тэдэниие шиидхэжэ захалбабди. Национууд хоорондын арсалдаануудай асуудалнууд тухай мартажа болохогүй байhаниинь шухала. Үндэhэ яhанай хёмороо зүришэлдөөнүүдые зайсуулжа болоно. Имагтал федерациин байдалые, республика бүхэнэй, арад бүхэнэй байдалые хубилгаhанай ашаар лэ энээниие түйлажа болоно. Эстонидо, Молдавида үнэн зүбые ойлголгоhоо халта хадуурхадамнай, оршон тойронхи байдалай орёо түгшүүритэй болоhыень харая ёhотойт. Манай харилсаануудта хүйтэрэлгын болохо байhые өөhэдөөшье таанад мэдэрнэ байхат. Теэд энээнэй түлөө хубилган шэнэдхэлгые эхилээ гүбди? Үгы! Федерациие хубилган шэнэдхэхэ, бултанай муугаар бэшэ, бүри hайнаар ажаhуухын тула бүхы республиканuудта, бүхы арадуудта тэрэнэй үүргые, байдалые бодожо үзэхэ хэрэгтэй бшуу.

Багашье, ехэшье арад адли эрхэтэй. Нүхэдүүд хэдышье бага байгаа hаань, арадай хуби заяае тоонгүй байха гээшэ аюултай, холын бодолгүй политика мүн. Танай эндэ ажаhуудаг белорусууд, поляктууд, украинецууд түрэhэн, ажаhуудаг газар дээрэнь өөhэдынь үхибүүд жаргалтай ажаhууха бээз гэжэ баhал найдана ха юм. Энэ газар дээрэ бүхы юумэн энэ арадай хабаадалгатайгаар заатагүй хэгдэхэ зэргэтэй. Тиин хэрбээ тэрээндэ юунэйшьеб таарахагүй байгаа hаа, ондоо политика тухай, ондоо хэмжээнүүд тухай бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Гансашье экономикын талаар бэшэ, харин соёлой, хэлэнэй, политикын талаар хүнүүд өөhэдынгөө газар дээрэхи эзэдбди гэжэ мэдэрхэ зэргэтэй.

Манай Федерациин шэнэ шарай иимэ байха ёhотой. Политическэ бэеэ даанхай байдалда, политическэ ба экономическа үзэгдөөгүй ехэ бэеэ даанхай байдалда орохо хэрэгтэй. Тиихэдээ республикые hандаргажа, тусгаарлажа, амяарлажа болохогүй, юуб гэбэл, энэмнай хүнүүдэй хоорондохи, экономическа, социальна, эрдэм ухаанай талаар бүхы холбоое эбдэхэ бшуу. Литва ямар байгаа hэм гэжэ зарим хүнүүд мартаа. Би hануулhуу. Хуторайхид, бү гомдоройгты. Энэ хэлээшэмни таанай арадые доро дарана бэшэ, тиихэдэ бүхы еромнай тараашадай байhан ха юм. Мүнөөнэй Литвае хараад үзыт. Тэрэ үндэhөөрөө хубилаа. Ямаршье ондоо арадтал, бүхы орондол адли, республикада хоёрдохи амисхал олгохо саг ерээ гэжэ ойлгосотой. Энээн дээрэ хүдэлжэ эхилээл.

Үшөө нэгэ баримта тухай hануулха гээ hэм. Революциин урда тээхи Литвада 57 процентнь гадаадын капитал байhан гээшэ. Харин бэеэ даанhан байдал хэрэгтэй гээд манда хэлэнэ. Энэмнай бүгэшэгүй юумэ болоно. Бү гомдоройгты — би баримтануудта бусахамни. Колониальна байгуулалтын hандаргагдажа, олохон гүрэнүүдэй политическэ бэеэ даанхай байдалтай болоhонhоо хойшо 40 жэл үнгэрөө. Харин үнэндөө тэдэнэр бэеэ даанхай байдалтай байгаагүй, байнашьегүй. Тэдэнэр түүхэй эдээр хангадаг хабсаргалтань болодог байгаа, болоношье. Баялигуудыень хямдаар худалдажа абаад, хүдэлмэриин хүсые хямдаар ашагладаг. Харин метрополинуудта ажабайдалай үндэр хэмжээн хангагдана. Тиин хэрбээ хэн нэгэнэй манай орон доторхи холбоо барисаае таhалжа, ямар нэгэн республикые, бага арадые орхихо хүсэлтэй байгаа hаань, нүхэдүүд, би энэ политикада хабсадахагүйб. Би ондоо юумэ батадхахаб гэжэ этигэнэб. Манай Союзай уг удхые шэнээр ойлгожо абаха ёhотойбди: энэмнай Россидашье, Литвадашье, Украинадашье, Арменидэшье шухала. Ороной мүнөөнэй хүтэлбэрилэгшэд болон ерээдүйн хүтэлбэрилэгшэд энэ асуудалда бүри шоуса далдагүйгөөр хандадаг болохо.

Абяан: Михаил Сергеевич, Компарти тухай юушье хэлээгүйт.

М. С. Горбачев: Компарти тухай хэлэhүү. Нэгэдүүлгын, хамжэанай хэрэгүүдые үлөөжэ, Федерациие шэнэдхэhэнэй үндэhөөр хубилган шэнэдхэлгын орёо асуудалнуудые шиидхэхэ, экономическа, ухаан бодолой талаар харилсаа холбооной шэнэ замуудые бэдэрхэ гээ hаамнай, партимнай бүхы обществын, ороной батажуулан нэгэдхэхы хүсэниинь байха. Тиин энэмнай гансашье Литвада хабаатай бэшэ. Партимнай бүхы хэрэгүүдэй уг удхые ойлгожо абаха, эдэ зорилгонуудые түйлахын тула хүнүүдэй аша туhые нэгэдүүлхэ зэргэтэй. Тиимэhээ би өөhэдөө бэеэ мэдэхэ ябадалые дэмжэнэб. Партиин зүбшэн хэлсэхэ ёhотой манай программна документ соо январьда бидэ олон шэнэ зүйлнүүд тухай хэлэхэбди. КПСС-эй хэмжээгээр өөhэдөө бэеэ мэдэхэ ябадалые би дэмжэнэ гээшэб.

В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ талмай дээрэ, Т. Шевченкын үйлсэдэ М. С. Горбачев Вильнюсэй ажаhуугшадтай часhаа үлүүтэй саг соо сэхэ рууень хөөрэлдэhэн байгаа. hүүлээрнь тэрэ түлишын аппаратурын үйлэдбэриин нэгэдэлдэ ошоо. Тус предприятиин продукциие ороной трактор бүтээлгын олохон конвейернүүдтэ мэдэдэг, хүлеэжэ байдаг. Эндэ олон үндэhэ яhатанай коллектив хүдэлдэг: 30 процентнь полягууд, 29 — литовецууд, 20 — ородууд, Тиихэдэ белорусууд болон ондоо үндэhэ яhатанай түлөөлэгшэд олон. Тэдэнэр бултадаа өөрынгөө предприятиин хэрэгүүдээр, Литвада тохёолдоhон хүнгэн бэшэ байдалаар hанаагаа адли зобонхой.

Генеральна секретарь хаанашье ошоходоо, хүнүүдтэй уулзажа хөөрэлдэhые гол шухалада тоолодог байhыень тус предприятида орожо хараhаниинь үшөө дахин батадхаба. Хүдэлмэришэдтэй, инженернүүдтэй ехэ дуратайгаар хөөрэлдэжэ, тэдэнэй hанамжануудые, асуудалнуудые анхаралтайгаар шагнаhан, өөрынгөө хараа бодолые аршалан хамгаалhан, хүнүүдые этигүүлхые оролдоhон, арсалдаhан, тайлбарилжа үгэhэн байгаа. Хүнүүдтэй иигэжэ хөөрэлдэхэдөө, саг тухай мартагдажа, ябаха гуримынь сахигдаагүй. Энэнь хоёр талада ашатай туhатай байгаа ааб даа.

Михаил Сергеевичэй заводой проходнойhоо гарахадань сугларагшад альга ташалгаар амаршалжа, тэдэндэ хүрэжэ ерэhэнэйнь түлөө баяр баясхаланга мэдүүлээ. Түлишын бүлүүрнүүдые хабсаргалгын ба механическа цехүүдээр ябажа хараа. Ажалай, hуудал байдалай эрхэ нүхэсэлнүүд, мэргэжэл шадабаряа дээшэлүүлхэ арга боломжонууд сэдьхэл бодолой талаар оршон байдал, үндэhэ яhатанай хоорондохи харилсаанууд — иимэ гол темэнүүдээр хүдэлмэришэд Т. Тумас, Л. Адамович, И. Миллем, С. Смола, В. Гражданов гэгшэдтэй, мүн бусад хүдэлмэришэдтэй хөөрэлдэhэн байгаа. Хөөрэлдэhэн хүнүүдэйнь дунда литва, поляк, белорус, ород үндэhэ яhатанай түлөөлэгшэд байба. Гансашье энэ ажалша коллективтэ иимэ байдалтай бэшэ юм. Литва — олон үндэhэ яhатанай республика мүн. Национууд хоорондын хёмороо үүсхэжэ, бусад яhатанда дээрэлхэхэ ябадал гаргажа болохогүй гэжэ хэлэгдээ. Ямар нэгэн үндэhэ яhатанда хабаатай байhанhаань дулдыдангүй, республикын бүхы хүн зоной эбтэй эетэй, нягта жагсаалтай байха гээшэ хубилган шэнэдхэлгын замаар Литвагай амжалтатайгаар дабшаха эрхэ нүхэсэл мүн.

А. Бразаускас нэгэ хөөрэлдөөндэ оролсожо, ерээдүй тухайгаа hанаагаа зободог болообди гэжэ Литва яhатанай бэшэ зарим хүдэлмэришэн эхэнэрнүүдэй хэлээшэдэ иигэжэ харюусаа. «Юундэ hанаагаа зобохо юм. Ямаршье үндэhэ яhанай хүнүүдые гомдохоонгүй ажаhууна бшуубди». Нагорно Карабахтал адли, алалсажа хюдалсажа байгаагүйбди, тиигэжэ болохогүй, гэжэ заводой үшөө нэгэ ажалшан, поляк И. Ивашкевич хэлээ. Гэбэшье гүрэнэй бүридэлhөө гаража, тусгаар амяараа болохо таhархые оролдоhон ябуулганууд литовецүүдэй болон республикын бусад үндэhэ яhатанай ажаhуугшадай хоорондохи харилсаануудые хүйтэрүүлээ гэжэ хүнүүд нэгэнтэ бэшэ тэмдэглэhэн байгаа.

Республика доторхи байдалай хубилжа байhантай иигэжэ hанаагаа зоболгонь холбоотой гээшэ аабза гэжэ М. С. Горбачев тэмдэглэбэ. Байдалаа муудуулха тухай бэшэ, харин хайшан гэжэ hайжаруулха тухай бултадаа бодожо үзэхэ хэрэгтэй.

Литвагай, бүхы Союзай саашанхи хүгжэлтын замууд тушаа юун гэжэ бододог байhыень хөөрэлдэhэн хүнүүд М. С. Горбачевhоо дуулаха хүсэлтэй байба. Тэрэ олон асуудалнуудта харюусаа. Теэд заводой Соёлой байшангай залаар дүүрэн сугларhан ажалша коллективэй түлөөлэгшэдэй урда үгэ хэлэхэдээ, эдэ асуудалнууд тухай бүри дэлгэрэнгыгээр, дүүрэнээр хэлэhэн байна.

Үдэшэлэн Хэблэлэй байшан соо М. С. Горбачев республикын зохёохы ажалтай ба научна интеллигенциин түлөөлэгшэдтэй уулзаба.

БҮРИДХЭЛДЭ АБТАНА

Арадай депутадуудай Улаан-Үдын городской Соведэй арадай депутадуудта кандидадуудаар урдань 300 депутат hунгагдадаг байhан юм. «Буряадай АССР-эй арадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй арадай депутадуудай hунгалта тухай» шэнэ Хуулиин ёhоор, городской Соведэй арадай депутадуудаар 135 хүн hунгагдаха байна. Мүнөө дээрээ арадай депутадуудта кандидадуудаар дэбжүүлэгдэhэн 447 хүн бүридхэлдэ абтаба гэхэ гү, али горсоведэй нэгэ мандадта 3 хүн хүртэнэ. Жэшээлхэдэ, Советскэ районой hунгуулиин 53-дахи округhоо городской Соведэй депутадуудта кандидадуудаар Улаан-Үдын судна бүтээлгын заводой хүдэлмэришэн Б. Ш. Занаев, Буряадай АССР-эй элүүрые хамгаалгын министерствын автотранспортна предприятиин жолоошон Н. А. Зарбулаев, Улаан-Үдын гостиницануудай нэгэдэлэй директор Н. А. Яковлев дэбжүүлэгдэжэ, hунгуулиин комиссяар бүридхэлдэ абтаа.

hунгуулиин Советскэ 59-дэхи округhоо Буряадай АССР-эй арадай депутадуудта кандидадуудаар аяар 9 хүн дэбжүүлэгдэhэн байна. Ажалша коллективүүдээр дэбжүүлэгдэhэн хүнүүдэй тоодо Буряад драмын театрай артист М. Х. Жапхандаев, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй таhагай ахамад мэргэжэлтэн Н. А. Калашников, Улаан-Үдын горсоведэй ахамад архитектор П. Г. Зильберман, «Продтовары» нэгэдэлэй таhагай начальник Г. Д. Дружинина, Улаан-Үдын шүдэ эрголдог поликлиникын отделениие даагша М. А. Хунгуреева, «Бурятшвейбыт» нэгэдэлэй мастер Л. А. Хорват, «Бурятфото» нэгэдэлэй фотограф В. П. Шелехов, Гүрэнэй банкын Буряадай республиканска управлениин начальник А. А. Вязинский, «Байкал» ресторанай тогоошон С. Т. Антохина оролсоно. Тэдэнэр бултадаа hунгуулиин окружной комиссяар hаяхан бүридхэлдэ абтаба.

Улаан-Үдын городской, мүн районно Соведүүдэй гүйсэдкомууд hунгуулиин комиссинуудтай хамта депутадуудта кандидадуудые бүридхэлдэ абаhанай удаа горсоведэй депутадуудта кандидадуудтай зүблөөн-семинар үнгэргэбэ. Тиимэ зүблөөн-семинарнууд депутадта кандидадуудта ехэ туhатай байхань дамжаггүй.

С. СТЕПАНОВ.

Загарайн районой Эрхирэгэй совхозой hүнэй комплексын, hаалишад үнгэрhэн жэлээ амжалтатайгаар үдэшөө. Жэшээнь, Баярма Буянтуевна Баяндуева үнеэн бүриhөө дунда зэргээр 3000 гаран килограмм hү hааhан байна. Эрхим коммунист, түрүү hаалишан нютагай Соведэй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдээ.

Тиихэдэ энэ ажахын габшагай, бэрхэ hаалишан Дамдин-Цырен Дондокович Доржиев үнгэрhэн жэлдэ үнеэн бүриhөө дунда зэргээр 3650 килограмм hү абаhан байна. Ажалай эрхим үрэ дүн түйлаханаа гадна тэрэ эдэбхитэй коммунист юм. Энэ нүхэрнай hаяхан районно Соведэй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэбэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Б. Баяндуева, Д.-Ц. Доржиев.

В. ГАРМАЕВАЙ фото.

Малай үбэлжэлгэ — шанга шалгалта

hҮ ЕХЭЭР hААХА ААД...

Хоёр жэлэй саана манай фермэ гээгдэнги коллективүүдэй тоодо ороhон юм. Иимэ бирагүй байдалhаа гарахын тула hаалишад, малшаднай эдэ жэлнүүдтэ яhала оролдожо хүдэлөө гэжэ хэлэхэ шухала.

Энээниие хэдэн тоо, баримтануудаар харуулжа болоно. Урзанда фермэдэ үнеэн бүриhөө түрүүшынхеэ 2000 үлүүтэй килограмм hүнэй hаагдаhан hаань, нёдондо тэрэнээ 2200 гаран килограммда хүргөөбди. Үнгэрhэн зунай бэлшээриин дүрбэн hарада манайхин үнеэн бүриhөө 750 килограмм hү hаажа, районой түрүү фермэнүүдэй зэргэдэ оролсоод, мүрысөөнэй гуримай ёhоор мүнгэн шанда хүртөө hэн.

Зарим түрүү hаалишадн жэшээнь, Цырен-Дулма Семёнова, Валентина Колышева, Дари Бадлуева гэгшэд үнгэрhэн жэлдэ үнеэн бүриhөө 2450—2590 килограмм hү hааhан байна.

Үнэндөө, эдэ бүгэдэ үрэ дүнгүүд тиимэшье ехэ бэшэ ааб даа. Энээнhээ үшөө ехэ hү hааха болохоор. Теэд манай совхоз район соогоо эгээл муу газартай, жэл бүхэндэ үбhэ тэжээлээр дуталдажа, тулидаг ажахынуудай нэгэн болоно. Илангаа үнгэрhэн 1988—1989 онуудта эндэмнай ган гасуур боложо, гол түлэб ондоо тээhээ асарагдаhан үбhэ тэжээлээр малаа холлуулха баатай болонобди.

Мүнөөшье энэ ябажа байhан үбэлжэлгын үедэ фермэмнай бүхы малдаа эдюулхэ ойролоол 1600 центнер үбhэтэй ондо орожо байна. Тэрэ үбhэеэ гол түлэб тугал, буруунуудтаа эдюулнэ. Харин үнеэдтээ Хяагтын-Адагай отделениhээ асарагдаhан сенаж, талхатарян, hолоомо эhээжэ эдюулнэбди.

Үнгэрэгшэ жэлэй декабрь hарада бидэ хүршэ Зэдын районой «Октябрьский» совхозда ошожо, тэндэхи түбэй фермын хидэй дүй дүршэлтэй танилсажа ерээбди. Тэдэнэй хүдэлмэриин эрхэ байдал манайхитай яашье жэшээлхээр бэшэ гэжэ абаhаар мэдэгдээдхёёhэн. Жэшээлхэдэ, тэндэхи hаалишад, малшад хүдэлмэриингөө hүүлдэ бэеэ угааха саунатай, эдеэлхэ столовотой. Малдаа тэжээлыень бүхы заабариин ёhоор буйлуулжа эдюулнэ. Эгээл тиимэhээ нёдондо 14 hаалишадайнь хахадынь үнеэн бүриhөө тус тустаа 4000 килограмм hү hааhаниинь гайхалгүй.

Тэдэнэр манда 80 килограмм саратовска эhээбэри үгөө юм. Тэрэниие мүнөө манай фермын кочегарнууд Б. П. Колышев, В. П. Петров, Б. А. Любешкин гэгшэд эhээжэ, досоонь талха, хэршэhэн hолоомо хээд буйлуулна, шанана. Тиимэ тэжээл үнеэн бүхэндэ үдэрэй 20 килограмм эдюулнэбди. Үшөө 15 килограмм сенаж, 1,5 килограмм талхан үгтэдэг. Ондоо тэжээл үгы.

Гадна фермымнай байра байдал хуушаранхай. hайнаар заhабарилжа, hэльбээгүйдэ эргагүй болонхой. Энэ үедэ олохон үнеэднай шэргээд, hүн багашаг hаагдана. Тэрэнэй хахуугаар, коллективтээ ажалай журам, хүдэлмэриин гуримые үшөөл hайжаруулжа шадаагүй байнабди.

Эдэ бүгэдэ hү hаалиие үшөөл дээшэлүүлхэ хэрэгтэмнай hаад хэнэ. Гадна фермэ шадараа hайн сабшалантай, малаа зуниинь ядамаггүй адуулха бараг бэлшээритэй болоогүй сэгтаа урагшаа ябахамнай баhал бэрхэтэй. Эдэ асуудалнуудые шиидхэхэ тухай совхоздо суглаан бүхэндэ хэлсэгдэдэг, теэд тэрэнь хүсэндөө хүрэдэггүй. Хүлеэжэл байдагбди.

З. ДАШИЖАПОВА,
Хяагтын районой «Пограничный» совхозой Харанхын фермые даагша.

...Р-эй Верховно Соведэй комиссиин заседани

...заседани дээрэ иимэ асуудал зүбшэн хэлсэгдэhэн байгаа. Орёо хурса үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй үедэ депутадууд Ажал тухай ССР Союзай Хуулиин актнуудта хубилалтануудые, нэмэлтэнүүдые оруулха тухай Хуулиин проектые, Предприятиин, эмхи зургаанай ба организациин профсоюзай комитедэй зүбшөөлгүйгөөр захиргаанай үүсхэлээр ажалай хэлсээе таhалдаг ушар баримтанууд тухай Хуулиин проектые хаража үзэбэ.

Министр мэтын зиндаагай ажал ябуулагшадай хуби заяан хадаа зүбшэн хэлсэлгын гол темэ болодоггүй гээшэ. Тэдэнэр өөhэдыгөө хамгаалжа шадаха гэжэ бидэ hайн ойлгонобди. Тэдэнэй хүн бүхэнэй адли тэгшэ эрхэтэй, адли тэгшэ үялгатай байха ёhотой дээрэhээ энээн тухай хөөрэлдөөн гаргагдаа. Ондоо ушар депутадуудай hэнээ зобообо: мэдээ гэhээ, мүнөө 23 миллион совет эрхэтэд ажалай хёмороо зүришэлдөөнэй гараа hаань, захиргаанай шиидхэбэриие сүүдтэ үгэхэ эрхэгүй байна. Аяар 20-дохи онуудай hүүл багта абтаhан хуулинуудай үндэhөөр хэды болотор ажаhууха зонбибди? Ажал хэрэгые эндэ тон ехээр гуримшуулан hайжаруулха шухала. Зүбшэн хэлсэгдэжэ байhан хуулинуудай проектнүүдые СССР-эй Верховно Соведэй ээлжээтэ сесси дээрэ зүбшэн хэлсэхые заседанида хабаадагшад үгээ ойлгосоо.

Нэгэшье совет хүн ажалай талаар Конституциар хараалагдаhан эрхэеэ хаhагдаха ёhогүй, ямар нэгэн ушар байдалhаа үндэhэ баримтагүй гү, али дура зоргоороо абтаhан шиидхэбэринүүдэй үндэhөөр хэншье хүдэлмэреэ алдаха ёhогүй — гол бодомжын удха иимэл байна. Эдэ бүхы ушар баримтанууд хуулиар хамгаалагдаха зэргэтэй. Эгээл тиимэhээ комиссиин заседани дээрэ депутадууд энэ асуудалые зүбшэн хэлсэбэ бшуу.

СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй болон ВЦСПС-эй үзэмжэдэ табиhан хуулинуудай проектнүүд иимэрхүү байна.

СССР-эй арадай депутадууд Р. А. Убайдуллаева, А. В. Гриб, В. И. Семарин, В. А. Волков, В. В. Скворцов үгэ хэлэhэн байгаа. Профсоюзай комитедэй зүбшөөлгүйгөөр хэниишье ажалhаа гаргаха эрхэгүй гэhэн үшөө нэгэ залан сэхэ тобшолол тухай эндэ хэлэгдэнэ. Мүнөө олонхид иимэ ажалшадай тоодо ороногүй. Хэрбээ удаан саг соо хүдэлөөгүй байhан хүн ажалhаа гаргагдаба гэлэй. Удаань тушаалдаа hэргээгдэхэ. Тиигээ hаань, миин hамшаhанайнь гарзые хайшан гэжэ харюулалтай гээшэб? Хуулинуудай нэгэнэй проект гурбан hарын хугасаа соо энээниие тэхэрюулэн бусааха эрилтэ табина. Энэ дүримые депутадууд эрид буруушаагаа. Энэнь үндэhэ баримтатайшье ха.

— СССР-эй Арадай депутадуудай съездын hүүлээрхи манай түрүүшын уулзалга хани халуун үгэ буляалдаата хөөрэлдөөндэ үнгэрбэ,— гэжэ комиссиин түрүүлэгшэ Н. Н. Гриценко ТАСС-ай корреспондентдэ хэлэбэ. — Совет хүн бүхэнэй хүлеэжэ байhан пенсээр хангалга тухай, Хүн зоной ажалаар хангагдалга тухай, Амаралтанууд тухай Хуулинуудай проектнүүдые түрүүшын уншалгаар зүбшэн хэлсэжэ бэлдэhэн байгаабди. Эрдэм ухаанда үндэhэлhэн бодолнууд тэдэнэй үндэhэ hуурида табигдана гэжэ тэмдэглэхые хүсэнэб. Минии hанахада, энэ хадаа манай партиин эдэбхитэйгээр бэелүүлжэ байдаг социальна политикые элеэр гэршэлэн харуулна.

И. НОВИКОВ,
ТАСС-ай парламентын корр.

hУНГАН ШЭЛЭЛГЫН ҮЕ САГ

«hунган шэлэлгын үе саг: КПСС-эй нютагай комитедүүд арадай депутадуудай Соведүүдые шэнэ политическэ оршон байдалда» гэhэн ном хэблэгдэжэ гараба. СССР-эй арадай депутадуудые hунгалгын бүхэсоюзна шэнжэлгын дүнгүүд энэ ном соо харуулагдана, засагай нютагай зургаануудай hунгалтын ямар шэнжэтэй байhаниинь зүбшэн хэлсэгдэнэ, эдэнэй эрдэмэй-мэдээсэлэй талаар хангалгын бүлэг программанууд, онол арганууд дурадхагдана.

Энэ ном нютагай партийна комитедүүдэй ба совет зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдтэ, эдэбхитэдтэ, дээдэ партийна hургуулинуудай багшанарта, hурагшадта, социологуудта, энэ асуудалаар hонирходог бусад хүнүүдтэ зорюулагдана.

Политиздат энэ номые хэблэжэ гаргаба.

(ТАСС).

ПАРТИЙНА АЖАБАЙДАЛ

Шэнэдхэлгын замаар

АЖАЛШАДАЙ БАЙДАЛ hАЙЖАРУУЛХА

КПСС-эй Северобайкальскын горкомой ээлжээтэ пленум боложо, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй, нютагай Соведүүдэй арадай депутадуудые hунгаха hунгуулида бэлдэхэ талаар, саашадаашье районой партийна организациин, коммунистнуудай хэхэ ажал ябуулганууд, харааа зорилгонууд тухай хөөрэлдэбэ. Тэрэнэй үндэhөөр холын хараатай түсэб баталагдан абтаба. КПСС-эй Северобайкальскын горкомой нэгэдэхи секретарь В. А. Никулинских энэ асуудалаар элидхэл хэжэ, 17 хүн үгэ хэлэхэдээ, өөhэдынгөө hанамжа дурадхалнуудые оруулhан, шүүмжэлэл хэhэн байна.

— Манай ороной, тэрэ тоодо Хойто-Байгалай районой ажалшад ехэ бэрхэшээлтэй, хүнгэн бэшэ үе сагта ажаhууна, ажаллана. Энэ бүхы бэрхэшээлнүүдые зоримгойгоор дабажа гарахын тула бидэ, коммунистнууд, hанал бодолоо хубилгажа, хубилган шэнэдхэлгые хаа хаанагүй, ажал дээрэшье, ажабайдалдаашье нэбтэрүүлхэ ёhотойбди— гэжэ В. А. Никулинских элидхэл хэхэдээ хэлэбэ.

Хэнэйшье мэдэhээр, Хойто-Байгалай районой ажалшад аргагүй ехэ ажал хэжэ байнхай. Эдэнэр энэ ехэ барилга саг болзорhоонь урид дүүргэжэ, БАМ шадарай байгаалиин баялигые, газар дайдые ашаглаха тон харюусалгатай хүдэлмэри эхилбэ. Эндэ шэнэ ажахынуудые эмхидхэжэ, үхэр малай, орын, адуунай тоо олошоруулха, гүрэндөө ехэ hү, мяха тушааха зорилготойгоор ажал хэгдэжэ байнхай. Дүтын жэлнүүдтэ үнеэдэй тоо толгойе 2 мянганда хүргэхэ, жэлдээ үнеэн бүриhөө 3000 килограмм hү абадаг болохо, 3 гектар талмайтай теплицэ, 100 мянган тахяагай байха фермэ бариха шиидхэбэри пленумэй гэшүүд баталан абаба.

Тиихэдэ 175 мянган дүрбэлжэн метр талмайтай гэр байра посёлогуудта, 60 мянган дүрбэлжэн метр талмайтай байра Северобайкальск хотодо, спортын, соёлой байшангууд баригдаха юм. Уоян—Кумора—Тазы гэhэн авто-харгын барилга дүүргэгдэхэ ёhотой. Эдэ бүхы хүнгэн бэшэ зорилгонуудые бодото дээрэнь сүм бэелүүлжэ, ажалшадай hуудал байдалые hайжаруулха хэрэгтэ хүн бүхэн, бүхы коммунистнууд, партийна организацинууд хубитаяа оруулалсаха зэргэтэй гэжэ элидхэлшэ В. А. Никулинских хэлээ.

— Хурдадхалгын, хубилган шэнэдхэлгын гол шухала зорилгонь хадаа ажалшадай hуудал байдалые эрид hайжаруулжа, эдеэ хоолой зүйлнүүдые элбэгжүүлхэ гэhэн удхатай. Бидэ байрын гэрнүүдые Северобайкальск хотодо яhала олоор баринабди. Тиигэбэ ябашье, байрын гэрнүүд, hургуули болон ясли-садай байранууд дуталдана. Северобайкальск хотодо саашадаа гэр барихын аргагүй болоо. Юундэб? «Нижнеангарскстрой» трестын коллектив уhа сэбэрлэхэ түхеэрэлгэнүүдэй хоёрдохи ээлжээнэй барилга мүнөө хүрэтэр эхилээдүй байhаар. Трестын коммунистнууд, хүтэлбэрилэгшэд хэндэ найдана гээшэб? Суглаан бүхэн дээрэ энэ асуудал хэлсэгдэнэ. Теэд трестын коллектив энэ барилга эхилэнгүй байhаар. Хоохон шалдаагаа дүүргэжэ, ажал хэхэ саг ерээ. Уhа сэбэрлэхэ түхеэрэлгэ бариха мүнгэншье, проектшье, материалшье бии. Городойнгоо ажалшад тухай hаналаа табиха хэрэгтэйл даа. Эндэ ехэнхидээ трестын хүдэлмэришэд, мэргэжэлтэд ажаhууна, ажаллана ха юм. Эдэнэрэй олонхинь байрын hайн гэргүйhөө боложо зобоно. Уhа сэбэрлэхэ түхеэрэлгэнүүдэй хоёрдохи ээлжээнэй барилгые мүнөөдэрhөө эхилхэ ёhотойбди,— гэжэ Северобайкальскын городской Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. А. Бодров хэлэбэ.

Северобайкальск хотодо уhа сэбэрлэхэ түхеэрэлгын хоёрдохи ээлжээнэй шухала хэрэгтэй байhан тухай «Нижнеангарсктрансстрой» трестын ЖКО-гой начальник В. Ф. Мазур, түмэр замай отделениин инженер Ю. А. Самойлов болон бусад үгэ хэлэхэдээ, баhал тэмдэглэбэ.

— Тус трестын хүтэлбэрилэгшэд ажалшад тухайгаа ямаршье анхарал табидаггүй. Тиимэhээ транспортна барилгашад зохид hайн байрагүй байна. Трестын 3000 хүдэлмэришэд байра абаха оошорто байдаг. Ажалшадай hуудал байдалые hайжаруулха, байрын гэрнүүдые олоор бариха хэрэг ойрын жэлнүүдтэ шиидхэгдэхэ ёhотой,— гээд трестын автобазын начальник В. В. Болдовский мэдүүлээ.

— Манай Северомуйск посёлогто тоннель баригшад, транспортна барилгашад, түмэр замшад ажаhуудаг. «БАМтоннельстрой» управлениин хүдэлмэришэд бултадаа дулаан, зохид байратай. «Нижнеангарсктрансстрой» трестын лэ хүдэлмэришэд байра бэдэржэ зободог, өөhэдынгөө хүсэ шадалаар хабтагай модоор багахан гэрнүүдые барижа, үбэлэй хүйтэниие дабадаг. Хүдэлмэришэд тухайгаа hаналаа табихаар саг ерээ,— гэжэ Северомуйскын поссоведэй түрүүлэгшэ Н. В. Логвиненко хэлэбэ. Мүн б а р и л г а-хабсаралгын 597-дохи поездын партийна организациин секретарь А. И. Киргизов энэл асуудалда анхаралаа хандуулаа.

КПСС-эй Северобайкальскын горкомой ээлжээтэ пленум дээрэ саашадаа ажалшадай hуудал байдалые hайжаруулха хэрэгтэ гол анхарал хандуулха хэрэгтэй байhан тухай шангахан хөөрэлдөөн болобо. Ойрын табан жэл соо байрын гэрнүүдые, социально-соёлой байшангуудые олоор бариха гэжэ тогтоол соо бэшэгдэбэ. 1990 оной январь hараhаа Северобайкальск хотын уhа сэбэрлэхэ түхеэрэлгын хоёрдохи ээлжээнэй барилга эхилхэ зорилго «Нижнеангарсктрансстрой» трестын коллективэй урда табигдаба.

КПСС-эй Северобайкальскын горкомой пленумэй хүдэлмэридэ Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. К. Агалов хабаадалсажа, Хойто-Байгалай районой социально-экономическа хүгжэлтые саашадань хүгжөөхэ хэрэгтэ республикын партийна, совет органууд али бүгэдын дэмжэлгэ, туhаламжа хүргэхэ гэжэ мэдүүлбэ.

К. ЖАМЬЯНОВ.

Нүхэр тухай үгэ

УХААЛАН ЗОХЁОХО АБЬЯАС

«Адар дэлхэйе урбуулха
Архимедэй хүшүүргэ,
Арадтаа бэлигээ зорюулха
Эрдэмтын хүшэр үүргэ»—

гэhэн шүлэгэй мүрнүүдые поэт, СССР-эй арадай депутат Ардан Ангархаев ухаалан зохёогшодто зорюуланхай гэжэ hанадагби.

Улаан-Үдын «Теплоприбор» заводой мэргэжэлтэн, Буряадай АССР-эй габьяата инженер Виктор Павлович Мархаевта зүрхэ сэдьхэл хүдэлгэмэ эдэ үгэнүүдые хандуулмаар юм. Виктор Павлович таби гаран наhатай, зохёохы абьяас, хүдэлмэриингөө түлэг дунда ябана.

Заводой хүтэлбэрилэгшэд, ажалша коллектив бэлигтэй бэрхэ мэргэжэлтэдээ бодотоор сэгнэдэг, инженерэй үүргые ёhотоор ойлгодог юм. Юуб гэхэдэ, «Теплоприбор» заводой ажалша коллективэй байгуулагдаhаар 50 жэлэй ойн hайндэртэ 2 инженер-конструктор гүрэнэй шагналда хүртэhэн байна. Тэдэнэй нэгэниинь В. П. Мархаев «Ажалай шэн габьяагай түлөө» гэhэн медаляар шагнагдаа hэн. Гадна энэ нүхэрнай заводой ветеран, кадрова хүдэлмэришэн, түрүү конструктор—1977 ондо Буряадай АССР-эй габьяата инженер гэhэн нэрэ зэргэдэ хүртэhэн юм.

Эдэ бүгэдэ шагнал, нэрэ зэргэ тэнгэриhээ тэб гэжэ буугаагүй, харин үдэр, hүнигүй ухаагаа гүйлгэн, оролдосотой hайнаар ажаллаhанай үрэ мүн. Виктор Павлович гансал урдахи ажалаа бүтээгээд ябадаг бэшэ, ниитын ажабайдалда эдэбхитэй хүн. «Ябаhан хүн яhа зууха» гэhэн үгэ бии. Энэ талаар 1979-80 онууд нүхэр Мархаевта тон урагшатай байгаа юм. 1979 ондо Буряадай АССР-эй урлан нарижуулагшадай ба ухаалан зохёогшодой хоорондо дэлгэрhэн социалис мүрысөөндэ хабаадажа, 3-дахи hуури эзэлээ hэн. Удаань бэлиг шадабаряа улам бадаргажа, 1980 ондо Бүхэроссин социалис мүрысөөндэ 3-дахи hуури эзэлhэн байна. Бүхыдөө тэрэнэй оруулhан олон янзын урлан нарижуулгын дурадхалнуудай ашаар 50 мянган шахуу түхэриг алмагдаа.

В. П. Мархаевай урлан нарижуулгын нэгэ дурадхал харжал үзэе. Ондо ондоо диаметртэй 188 багахан нүхэнүүдые чертежой дүримөөр нүхэлхэнь хэды орёо бэрхэтэй гээшэб. КСУМ-ЭП гэhэн прибор бүтээдэг хүдэлмэришэдтэ энэ hайн мэдээжэ юм. Виктор Павлович нүхэнүүдые нэгэ мүhэн олоор түнхин гаргаха онhото бүтээлтэ дурадхажа, 6,2 мянган түхэригэй алмалта хээ бэлэй.

Түгэсхэлдэнь В. П. Мархаевай ажалай дэбтэр нээжэ харая. «Улаан-Үдын Ленинэй орденто паровоз-вагон заhабарилгын заводой ээд шудхалгын участогта 1954 оной сентябриин 18-да абтаа»— гэhэн мүрнүүд түрүүшын тэмдэг болоно. 35 жэлэй ажалайнь намтарhаа 18 жэлыень «Теплоприбор» заводто түдэна. Зүүн-Сибириин технологическа институт дүүргэhэнэй удаа инженернэ элдэб ажалда хүдэлhэн байна. Гэбэшье конструкторай ажалда үлүү дуратай гэжэ элирээ hэн. Тиимэhээ мүнөө ахамад технологой таhагта инженер-конструктораар хүдэлнэ.

Заводой урлан нарижуулагшадай, ухаалан зохёогшодой бүлгэмэй түрүүлэгшэ Н. Г. Овчинников В. П. Мархаев тухай иигэжэ намда хөөрэбэ:

— Залуу конструкторнууд, урлан нарижуулагшад элдэб янзын асуудалаар Виктор Павловичта ходо хандадаг юм. Залууень залуу гэнгүй, үтэлhэниень үтэлhэн гэнгүй — бултандань туhалдаг. Ямар нэгэн асуудалдань заатагүй дэлгэрэнгыгээр, ойлгосотойгоор харюу үгэдэг юм. Ехэл hайн хүн даа.

В. П. Мархаев ганса конструкторай ажал хараад ябадаг бэшэ. Тэрэ заводой арадай хиналтын бүлэгэй эдэбхитэй гэшүүдэй нэгэниинь болоно. «Виктор Павлович түлишэ ба материальна нөөсэнүүдые hайнаар хэрэглэхэ, шалгаха бюродо хүдэлжэ, горитой хубитаяа оруулаа. Оньhон түхеэрэлгэнүүд, материал хулгайлха ушар эрид үсөөрөө. Асаргдаhан материалаа бороодо норгожо муудуулхань бага болоо,— гэжэ hая болотор предприятиин арадай хиналтын бүлэгэй түрүүлэгшээр хүдэлhэн заводой ахамад конструктор А. А. Титов хөөрэнэ.

Виктор Павлович түйлаhанаараа сэдьхэлээ ханажа, «биб» гэжэ омогорходоггүй, харин мэргэжэлээ улам дээшэлүүлжэ, мүлижэ, урлан нарижуулгын шэнэ дурадхалнуудые ухамайлан зохёохын, нэбтэрүүлхын тула үдэр бүри hанаата боложо ябадаг ха юм.

Б. АРТУГАЕВ,
заводой стандартизациин бюрогой начальник.

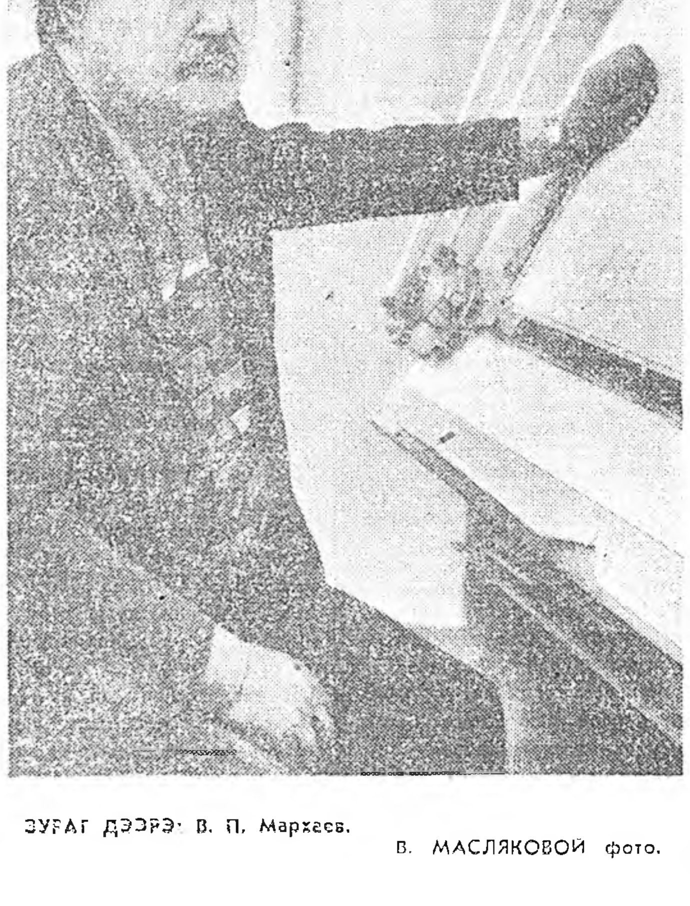

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: В. П. Мархаев.

В. МАСЛЯКОВОЙ фото.

Ажахы эрхилэлгын шэнэ гурим

ОЛДООЛ hАА, ОЛЗО ГЭ...

«Үнэ сэн тогтоолгодо бии байгаа дутуу дундануудые усадхаха хэмжээнүүд тухай» СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоол 1989 оной январиин 5-да баталан абтаhан юм. Тус тогтоолтой зохидуулан, республикын Сэнгүүдэй талаар гүрэнэй комитет тодорхой хүдэлмэри ябуулаа. Сэнгүүдэй талаар гүрэнэй журам сахилгые бэхижүүлхын, эд бараанай, туhаламжануудай сэнгүүдые, тарифуудые экономическа талаhаань үндэhэлхын тула хэмжээнүүд абтана. Дээрэ дурсагдаhан, мүн Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй 1989 оной июлиин 10-да баталан абаhан тогтоолнуудтай зохидуулан, манай Комитедэй дэргэдэ сэнгүүдэй талаар гүрэнэй инспекци байгуулагдаба. Бүридэлдэнь 17 хүн ороо.

Иимэ инспекциин эмхидхэгдэхэдэ, үнэ сэн хиналтын, шалгалтануудай шанар урданайхиhаа hайжараа. Экономическа хэhээлтэ үзүүлгын, ялануудай хэмжээн энээниие бодотоор элирхэйлнэ.

Хэрбээ 1988 оной туршада сэнгүүдэй талаар гүрэнэй журам хазагайруулhан ушарhаа 267 мянган түхэриг яла түлэгдэhэн ба гүрэнэй бюджедтэ оруулагдаhан hаань, үнгэрhэн жэлэй 11 hарын туршада энэнь 6 дахин ехэ байгаа гэхэ гү, али 1,57 миллион түхэригтэ хүрөө. Бүхыдөө 165 предприяти энэ хугасаада сэнгүүдэй журам хазагайруулаа гэжэ элирбэ. Гэхэ зуура яла тохожо абтаhан мүнгэнhөө 830 мянган түхэригынь нютагай бюджедэй доходто оруулагдаа.

Ажахын олон хүтэлбэрилэгшэд предприятиингаа финансово-экономическа байдал hайжаруулхын тула үнэ сэнгүүдые, тарифуудые өөhэдынгөө дураар дээшэлүүлхые оролдоно. Энээнэ юугээр тайлбарилнаб гэбэл, ажахын гүйсэд тоосоондо, өөhэдыгөө өөhэдынгөө мүнгэ зөөреэр хангаха гуримда оронхойбди гэhэн шалтаг урдаа барина бшуу. Промышленностиин предприятинуудай, хангалгын албанай үнэ сэнгүүдые хазагайруулхадань, хүн зоной дурагүйдэhэниинь ойлгосотой. Илангаяа хэрэгтэй эд бараанай хомор сагта худалдан абагшадта бэрхэтэй ха юм.

Манай Комитедэй хиналтын бусад органуудтай шалгалта үнгэргэхэдэмнай, сэнгүүдые хазагайруулга хаа яагүй олон гэжэ элирнэ.

Онсолбол, розничнo худалдаа наймаанай «Продтовары» нэгэдэл элдэб үрэ жэмэс худалдажа абаад, прейскурантаар хараалагдаhан сэнhээнь 1,5—2,7 дахин дээгүүр сэнгээр худалдаа. Иигэжэ хуули бусаар 170 мянган түхэригэй олзо абтаhан байна. Энэл нэгэдэл «Ленкорань» кооперативhаа (Улаан-Үдэ хото) «Слива» компот (3 литрэй баанхатай) худалдажа абаад, тогтоогдоhон үнэ сэнгээр —2 түхэриг 20 мүнгөөр хүн зондо худалдаха аад, 6 түхэригөөр наймаалаа. Эрхүү хотын «Ангара» кооперативhаа абтаhан мандарин гүрэнэй сэнгээр 1 килограммынь 2 түхэригөөр наймаалагдадаг аад, 3 түхэриг 50 мүнгөөр дэлгүүртэ гаргагдаhан байна. Гэхэ зуура 73 тонно мандаринай 15 тонноnь гэхэ гү, али ойролоол 19 процентнь стандартнуудай эрилтэдэ хүрөө юм.

Горплодоовощторгын түлөөлэгшэд 1 килограмм помидорой хэлсээнэй розничнo сэн 10 мүнгөөр нэмээжэ, хүн зонhоо 16,5 мянган түхэриг хуули бусаар абаа. Гэхэ зуура, горплодоовощторгын 7-дохи магазин тогтоогдоhон гуримда анхарангүй, хүүгэдэй ба эмнэлгын эмхи зургаануудта хэлсээнэй сэнгээр хартаабха, овощ худалдаа. Уламжалан эдэ эмхинүүдhээ гурбан hарын туршада энэ магазинда 6,5 мянган түхэриг үлүү ороhон байна.

Овощ худалдадаг энэ эмхи хубиин нюурhаа 78 тонно яблока дээгүүр сэнгээр абаа. Тиин республика дотор тогтоогдоhон дундуур зэргын сэнhээ килограммынь 30—40 мүнгөөр дээгүүр худалдаба. Горплодоовощторгын хүтэлбэрилэгшэд (начальнигынь Ю. А. Бавыкин) республикын Сэнгүүдэй талаар гүрэнэй комитедэй эрилтэнүүдтэ бодотоор анхарнагүй, саг үргэлжэ үрэ жэмэс дээгүүр сэнгээр худалдажа абаад, хэмhээ үнэтэйгөөр худалдана. Эд бараанай эрьесын түсэб дүүргэхые, ямаршье аргаар hаань олзо абахые эрмэлзэнэ бшуу.

Худалдан абагшадые мэхэлхэ, тэдэнhээ үлүү мүнгэ абаха, дутуу шэгнэхэ ушарнууд олон. Гурбадахи худалдан абагша бүхэн аягүй иимэ байдалда ородог. Жэшээлбэл, Северобайкальскын райпогой 1-дэхи столоводо шалгалтын үедэ худалдан абагшаhаа 32 мүнгэ үлүү абтадаг байба. Нэгэ котледэй үнэ сэн 11 мүнгөөр дээшэлүүлэгдэнхэй, шүлэн соонь 25 грамм мяхан байха hаа, 20 граммда хүрөө.

Зэдын продснабай столовонуудта эдеэндэ амта шэмтэ оруулдаг зүйлнүүдые дутуу хэhэн ушарhаа hара бүри 12 түхэриг хүн зонhоо үлүү абтажа байгаа. 9-дэхи столоводо hэрюун унда 180 граммай аяганууд соо худалдагдана. Харин сэнгынь 200 граммай түлөө абтана бшуу.

Бусад районуудаар иимэ жэшээ хэдышье оломоор юм. Соёлой эмхи зургаанууд сэнгүүдэй талаар гүрэнэй журам мүн лэ хазагайруулна. Жэшээлбэл, соёлой «Дружба» байшантай (Эрхүүгэй областиин Усть-Илимэй модоной комбинат) манай госфилармони хэлсээ баталжа, «Интердевочка» гэhэн кинофильм харуулхадаа, фильмын урда тээ артистнуудтай уулзалга болобо гээд 50 мүнгэнэй орондо 2 түхэриг харагша бүхэнhөө абаа. Иигэжэ нэгэ долоон хоногой туршада городоймнай зон 57 мянган түхэриг үлүү түлэhэн байна.

Городой видеозалнуудта, видеосалонуудта гурим тогтоохоор болоо. Видеофильмүүдые богонидхожо харуулаад, сеанс бүхэнhөөнь 30 мүнгэ үлүү абадаг байhаниинь элирээ. Шалгалтын үнгэргэгдэхэдэ, 21 видеозалhаа бюджедтэ 13 мянган түхэриг оруулагдаа.

Олон предприятинууд бэеэ даанги байдалаа буруугаар ойлгодог гэхэ гү, али үнэ сэн тогтоохододоо өөрынгөө эрхэнүүдые захагүй мэтээр hанадаг юм. Жэшээлбэл, пассажирска автотранспортна 2-дохи предприяти финансова байдалаа заhахын тула предприятинуудай хүдэлмэришэдые, алба хаагшадые ажалдань зөөхэдөө, гүрэнэйхиhөө 1,5—2 дахин ехэ тарифуудые хэрэглээ. Тиигэжэ хэрэглэгшэдhээ 90 мянган түхэриг үлүү абтаhан байна. Мүн тиихэдэ пассажирска автотранспортна 1-дэхи предприятиин түлөөлэгшэд 31-дэхи маршрудаар хүн зониие зөөхэдөө, гүрэнэйхиhөө 4 дахин ехэ түлөөhэ тогтоожо, хоёр долоон хоногой туршада 917 түхэриг олзо хуули бусаар абаhан байха юм.

Экономическа талаар үндэhэлэгдөөгүй хэлсээнэй тарифуудые хэрэглэhэнэй ашаар Зүүн Сибириин түмэр замай Улаан-Үдын отделениин 3 станци 111.567 түхэриг нэмэлтэ олзо «хармаанлаhан» байна. Иигэжэ түмэр замай станцинууд бюджедтэ 220 мянган түхэриг түлэхэ баатай болоо hэн.

Хүнгэн ба бүд нэхэлгын промышленность эд бараанай дутамаг хомор хадань, хэлсээтэ сэнгүүдые үргэнөөр хэрэглэнэ. Иигэжэ эдэ предприятинууд, мүн худалдаа наймаанай эмхинүүд өөhэдөө хүдэлжэ олоогүй олзоёо амарханаар абахые оролдоно бшуу. Жэшээ болгон дурдабал, оптово «Росторгодежда» предприяти урзанда, мүн нёдондоной 9 hарын туршада онсо моодно зүйлнүүдые хэлсээнэй сэнгээр худалдажа, 476 6 мянган түхэриг нэмэлтэ мүнгэ өөhэдтөө абаа. Энэнь бүхы олоhон олзо оршынь 68,6 процент болоо гээд тэмдэглэмээр. Гэхэ зуура продукцияа хүн зондо харуулха, хямдаруулха хэрэгтэ энэ олзо доходhоо мүнгэн гаргашалагдаха аад, гаргашалагдаагүй.

Ажаhуудалай хэрэглэмжэ хангадаг олон предприятинуудта хэмhээ үлүү хомхойржо, мэхэ гохын аргаар хүн зонhоо үлүү мүнгэ абаха ушарнууд дайралдана. «Одон», түмэр замай ресторанууд, «Байкал», «Одон», «Золотой колос» гостиницанууд туhаламжануудаа хэмhээ дээгүүр сэнгээр дурадхана гэжэ элишэлэгдэбэ. Сотниково hууринай гутал оёдог мастерскойдо нэгэ паар гутал оёходоо, прейскурантын сэнhээ гадуур 34 түхэриг 20 мүнгэ абтадаг байба. Иигэжэ захил хэгшэдhээ хахад жэлэй туршада 5759 түхэриг үлүү абтаа гэшэ.

Республикын район бүхэндэ шахуу гостиницанууд хүн зонhоо хэмhээ үлүү мүнгэ абана. Ороод харахада, таhалгануудайнь байгууламжа, тэндэ бии зүйлнүүд тогтоогдоhон сэндээ хүрэнэгүй. Ажаhуудалай хэрэглэмжэ хангадаг предприятинууд 54 мянган түхэриг үлүү мүнгэ олзолжо оруулаа.

«Горзеленстрой» управлени предприяти болон эмхи зургаануудта hөөгүүдые худалдахадаа, оптово сэнгүүдэй орондо розничнo сэнгүүдые хэрэглэнэ. Гэхэhээ гадна hөөгүүдээ сорт сортоор хубааринлангүй, бултыень дээдэ сэнгээр наймаалдаг байна.

Колхозой дэлгүүр дээрэ үнэ сэнгүүдэй хубилhые хаража үзэхэдэ, бүхы түхэлэй хүдөө ажахын продуктнуудта дэлгүүрэй дунда зэргын сэн жэлhээ жэлдэ дээшэлнэ гээд тобшолмоор. Хэдэн жэлэй туршада (1984—1988 онууд) дэлгүүртэ хартаабхын дунда зэргын сэн 39 мүнгэнhөө 50 мүнгэ, үрэ жэмэсэй —3 түхэриг 27 мүнгэнhөө 5 түхэриг 70 мүнгэ хүрэтэр, мяханай —4 түхэриг 20 мүнгэнhөө 4 түхэриг 50 мүнгэ хүрэтэр ургаа. Зарим продукци, онсолбол, хартаабха, овощ, мяха, мёд урданайхиhаа багаар худалдагдадаг болонхой.

1982 ондо горгүйсэдкомой шиидхэбэреэр байгуулагдаhан дэлгүүрэй ниитын совет ямаршье хүдэлмэри ябуулнагүй. 1988 ондо дэлгүүртэ худалдагдаhан бүхы мяханай оройдоол 7 процентнь, үрэ жэмэсэй —5,3 процентнь, мёдой —3,5 процентнь энэ бюрогоор дамжан худалдагдаа юм.

Улаан-Үдын прибор бүтээлгын нэгэдэл, судна бүтээлгын завод, бусадшье олон предприятинууд хэрэглэгдэдэггүй, нормативhаа гадуур, эд, материалнуудаа нэмэлтэ сэнгүүдээр худалдана. Судна бүтээлгын завод 56 мянган, прибор бүтээлгын нэгэдэл 35 мянган түхэриг худалдан абагшадhаа үлүү абаа.

Кооперативуудай зүгhөө хазагайруулганууд олон. Манай Комитет совет ба профсоюзой зургаануудта тусхай бэшэг бэл-...

АШАГЛАЛГАДА ТУШААБА

«Связьстрой-6» трестын нүүдэл оньhожоруулагдамал 608-дахи колоннын коллектив ажахы эрхилэлгын шэнэ гуримаар хүдэлжэ эхилhэн үнгэрhэн жэлэй туршада hара бүриин түсэбтэ даабари дүүргэжэ, социалис мүрысөөндэ шалгарhан байна.

Гол подрядаар барилга-хабсаралгын 2559 мянган түхэригэй хүдэлмэри хэхэ түсэбтэй аад, үнэн дээрээ 2580,4 мянганда хүргэжэ шадаа. Мүн өөhэдынгөө хүсөөр 2529,2 мянган түхэригэй барилга-хабсаралгын хүдэлмэри хэжэ, түсэбөө үлүүлhэн байна. Түсэбэй ёhоор, 15 объект барижа, хэрэглэгшэдтэ дамжуулан үгөө. Жэшээлхэдэ, Хяагта хотодо 3 мянган номертой АТС бариhан байна. А. И. Бердниковэй хүтэлбэрилдэг бригада энэ объектые саг соонь hайн шанартайгаар барья hэн. К. Л. Ходжигоровой бригадын коллектив Загарай тосхондо 500, Баунтын районой Маловка hууринда 400 номертой телефонно автомат станцинуудые ашаглалгада тушаагаа.

Прорабска участогуудай дунда дэлгэрhэн социалис мүрысөөндэ А. В. Поплевинэй хүтэлбэрилдэг коллектив шалгараа. Арбан хоёрдохи табан жэлэй дүрбэн жэлэй даабариие тэдэнэр ноябрь соо дүүргээ hэн. Мүн жэлэй түсэб 111 мянган түхэригөөр үлүүлhэн байна. Мастерска участогууд соогhоо В. Н. Еркинэй коллектив эрхимлээ. Тэдэнэр түсэбөөр хараалагдаhан бүхы объектнүүдые саг соонь ашаглалгада тушаагаа. А. О. Сускинай бригада 6-дахи, 7-дохи АТС-үүдэй барилгада хүдэлжэ, нилээн ехэ хэмжээнэй барилга хээ. Тиигэжэ бригадануудай дунда дэлгэрhэн мүрысөөндэ түрүүлжэ гараа.

Н. УЛЬЯНОВА,
нүүдэл оньhожоруулагдамал
608-дахи колоннын
экономист.

Совет орон дотор

ТОЛЬЯТТИ (Куйбышевска область). СССР-эй 50 жэлэй нэрэмжэтэ Волжско автозаводой металлург Ю. Сидоров hонин бэлэг абаба. Шэнэ жэлэй hайндэрэй hүүлээр амаралтада гарахадань, тэрээндэ 150 түхэриг мүнгэн ба амаралтын гурбан үдэр нэмэжэ үгтөө. «Аатовазай» ажалша коллективэй соведэй шиидхэбэреэр январиин 1-hээ тус заводто хэдэн шэнэ хүнгэлэлтэнүүд нэбтэрүүлэгдээ юм. Гурба хүрэтэр наhанай үхибүүдые хүмүүжүүлжэ байhан эхэнүүдтэ 50 түхэригэй тэдхэмжэ hара бүри үгтэхэ болонхой. Пенсионернүүдэй пенсидэ мүнөө нэмэжэ түлэхэ тухай дүрим баталагдажа байнхай.

КОМСОМОЛЬСК-НА-АМУРЕ. Эндэхи «Амурлитмаш» заводой хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай хэдэн арбаад гэр бүлэ ажахын аргаар баригдаhан 86 квартиратай шэнэ гэртэ орожо толлобо. Саг зуураар хүдэлмэриингөө газарнуудые орхиhон мэргэжэлтэд жэл хүрэхэгүй саг соо энэ гэрые барья юм. Дүрбэдэхи гэр иимэ аргаар баригдаа. Барилгын өөhэдын кадрнуудые бэлдэhэнэй, барилгын индустриин үндэhэ hуури хүгжөөhэнэй, мүн хэрэгтэй материалнуудые үйлэдбэрилхэ талаар бусад предприятинуудтай хамжаhанай ашаар предприяти иимэ эршэ түйлажа шадаа. Мүнөө 262 квартиратай гэрэй hуури табигдажа байнхай.

ШЭНЭ УРЕНГОЙ (Тюменскэ область). Гадаадын партнернуудтай хэгдэдэг худалдаа наймаанай шэнэ түхэл янзануудай булюу hайн талые Хойто зүгэй тус хотын хүн зон сэгнэхэл ёhоорнь сэгнэнэ. «Гэртэ хэрэгтэй эд бараан» гэhэн магазинай юрэ хооhон байдаг залнуудта табан янзын гоё hайхан мебелиин гарнитурнууд худалдаанда табигдаа. Хэлсээнэй ёhоор Румыниhаа иимэ мебель Шэнэ Уренгойдо эльгээгдээ юм. Гүрэнэй захилhаа гадуур үйлэдбэрилэгдэhэн байгаалиин газ аха дүү орондо эльгээгдээ hэн.

СЫКТЫВКАР. Горсоведэй гүйсэдком телевидениин туhаламжаар Коми АССР-эй ниислэлэй хүн зонтой ажал хэрэгэй талаар саг үргэлжын холбоо тогтоохо, шухала темэнүүдээр тэлэнэртэй зүбшэжэ байха гэжэ хараална. Автономито республикын Гостелерадиогой дэргэдэ ажахын тоосооной гуримаар хүдэлдэг үйлэдбэриин — зохёохы «Гурбадахи канал» гэhэн нэгэдэл байгуулагданхай. Соносхолнуудые дамжуулхын, өөhэдынгөө шиидхэгдээгүй асуудалнууд болон түйлалтанууд тухай хөөрэхын тула гурбадахи программые хэрэглэхэ эрхэтэй болоhон Сыктывкарай предприятинууд болон эмхи зургаанууд шэнэ хэрэгтэ мүнгэ зөөри hомолно. Шэнэ канал эмхидхэгшэд энеэдэ нааданай программануудта бага бэшэ саг зорюулха юм.

(ТАСС).

ҮДЭР БҮХЭНӨӨ— ҮНДЭР УРГАСАДА

НАЙДАХА Ю... —МЕЛИОР...

Газарай үрэжэл hайжаруулха, найдамтайгаар уhалагдадаг болгохо гээшэ социальна болон экономическа талаараа тон шухала, аргагүй аша туhатай, хэрэгтэйшье хүдэлмэри болоно. Теэд hүүлэй үедэ мелиораци гээшэ хэндэшье хэрэггүй, байгаали, газар нютагуудые гэмтээхэhээ ондоо юумэн үгы, энээниие болюулха, мүнгэ зөөри hомолхогүй гэжэ байгаад шуугадаг, hүхирэлдэдэг, мелиораторнууд тушаа ёбаха танаггүй муу үгэнүүдые хэлэдэг болонхой гүб даа.

СССР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд дээрэ энээн тушаа шангахан арсалдаан, шууяан болоо hэн.

Тиимэhээ хүн бүхэнэй өөрынгөө hанажа, бодожо ябаhан юумые хэлэхэдэ хорюултай бэшэ. элдэб янзын бодомжонуудай зэргэшэдэг болоhон хадань энэ хөөрэлдөөндэ оролсоходо яаха юм гэжэ hанахадаа энэ статья бэшэбэб.

Нёдондо би Улаан-Үдэ — Москва — Ашхабад гэhэн маршрудаар поездо hуужа ябаа, газар дайдые яhала хараа hэм. Вагоной сонхондо hуугаад, Зүүн болон Баруун Сибириин, Ураалай хара хүрьhэтэ бэшэ зонын, Волго мүрэн шадархи газар нютагуудай тариалангай сабшалангай ургасые хаража ябахада hонин hэн. Хаа хаанагүй ургаса адли hайн бэшэ гэжэ мэдэхээр бэлэй. Гансашье байгаалиин эрхэ байдалhаа бэшэ, мүн газар тариалангай хаана ямараар эрхилэгдэдэгынь тобойсо харагдажа байгаа.

Диилэнхидээ хүжэ ногоон сабшалан, бэлшээринүүдэй hүүлдэ Туркмениин ССР-эй газар дайдын элhэн губида ороходо юумэн гансата ондоо болоодхино. Хайшаашье хара — шара элhэн тала, гүбээнүүд, модод, тэдэнэй хоорондуур эндэ тэндэ абар-табар саксаул гүрбэлнүүдэй зурганан гүйлдэхэ, халуунда ангашаhан малай hубарин ябаха, тээ саагуурнь уhа гү, али үшөө хүдэлжэ байhан үрэмдэлгын машинанууд харагдаха юм.

Талын нэгэ станциhаа холо бэшэхэнэ үхэhэн мориной hэе дээрэ хирээ, турлаагуудай обоорхонь үзэгдэбэ. Намтай сугтаа ябалсаhан туркмен энээниие хараад, иигэжэ хэлэнэ:

— Манайш эндэ иимэ юумэн захагүй үзэгдэхэ даа. Энэ халуунда малай hүрэгhөө таhараад, уhагүйдэжэ, ангажа унахадань, эдэ шубууд амидыгаар тоншожо ородог юм. Уhагүйгөөр газар дайдада хүн, амитандашье ажамидарханъ бэрхэтэй.

Саашаа ябабабди. Ой модоной ногоон намаа соо hүүдэрлэhэн, тосхоной гэрнүүдэй газаагуур виноград эдеэшэжэ, сэсэг набша ургажа, ноб ногоон сабшалан нэмжыжэ байба.

— Эдэ бүгэдэмнай баhал уhанай хүсэн гүб даа. Тээ тэрэ хүсы үбhэнэй ургасын гурбадахи хэнзэнь гараад байна ха юм,— гэжэ нүхэрни хэлэнэ.

Уhанhаа үнэтэй, хүсэтэй юумэн үгы гэжэ зон дэмы хэлсэдэггүй. Энээнэй удха шанарые гүйсэд ойлгожо, Совет засагай тогтоhон түрүүшын жэлнүүдтэ В. И. Ленин Каракумай ехэ hубаг ханаабуудые малтуулха тухай заагаа hэм шуу.

Манай Буряад ороной олонхи нютагуудта хабар-зунай үедэ хура бороогой ороогүй гү, али уhалагдаагүй hаа, элhэн губиhаашье дутуугүйгөөр газар дайдамнай ган гасуурта хохидодог ха юм. Тиимэhээ мелиораци, уhалуури хэрэггүй гэжэ дэмы дэмы hүүхирэлдэхэмнай ехэл харюусалгагүй ябадал болоно гээшэ.

ВАСХНИЛ-ай эрдэм-шэнжэлэлгын эмхи зургаануудай баг-саамжалжа үзэhэнэй ёhоор, энэ гараад байгша 1990 оной ерэхэ хабар — зун ехэ гандуу уларилтай байхаар хүлеэгдэнэ. Саашадаашье ган гасуур дайрахагүй гэжэ хэлэхын аргагүй. Иимэрхүү уларил манай эндэ 2-3 жэл болоод лэ дабтагдадаг гүб даа. Гайхалгүй.

Тиимэ юумэнэй тохёолдоходо газараа уhалаагүй hаа, хайшан гэхэ болонобибди? Гэбэшье гансахан уhалууриин хүсөөр баян ургаса абахань бэрхэтэй. Мелиораци хэхэ гээшэмнай ганса уhалуури бэшэ. Газарай үрэжэл hайжаруулха 40 гаран арга бии. Тэрэнэй али нэгэ аргыень алдаа hаа, хүдөө ажахын үйлэдбэриие ашаг үрэтэйгөөр эрхилхэ, урагшаа дабшалта түйлахань бэрхэтэй гэжэ ВАСХНИЛ-ай президент

Арадай кандидадууд

«…АЙКАЛТУРИСТ» НЭГЭДЭЛ ТУХАЙ

…АССР-эй Министрнүүдэй Совет Байгал далайнгаа …улад зоной аяншалга, амаралта гүримшүүлхын ту… …нхай «Байкалтурист» гэжэ нэгэдэлые байгуулха та… …ша оной октябриин 5-да тусхай тогтоол баталаа

…алэй генеральна директорээр, республикын соё… …эй орлогшоор хүдэлжэ байһан нүхэр Шахов Ни… …имович томилогдоо юм.

…эдэл тухай манай уншагшадта хөөрэжэ үгэхыень директор нүхэр Н. Г. ШАХОВТА манай штатна… …спондент Р. БАДМАЕВ хэдэн асуудалтайгаар хан…

Шэнэ нэгэдэлтнай …нүүдые гол түбайнаб!

…най һайхан са… …айгалай зүүн эрь… …н, амарһан зо… …олон болодо… …мэдээжэ. Тэдэ… …м жэлнүүдтэ 130 …утэй болодог гэ… …дэнхэй. Тэдэ зо… …хинь машинаар …йна. …машинануудай …дэ угаагдахань …э юм. Байгаалай зуугаад шахуу …а 100 машина тусгаар талмайн …алагламаар. Тии… олон аяншалаг… алдарта арюун …йхашаан, зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэн харахын срэндо тэрээндэ эзэн бусаршье хандаха ушарнууд алил олон үзэгдэхэ гээшэ. Манай шэнэ нэгэдэл гол түлэб эдэ мэтын дутагдалнуудые анхаралдаа абахаһаа гадна аяншалагшадые хүндэтэйгөөр хүлеэжэ абаад, тэдэниие таарамжатай зохид байдалда байлгажа, амаралта, аяншалгаяа сэдьхэлээ ханан үнгэргэхыень оролдохо болоно. Тиигэжэ, шадаал һаа, алдарта Байгалайнгаа арюун тунгалаг уһыень саашадаа ехээр бузарлангүй, амарһан, аяншалһан зондошье аятай зохид болгохо байгаа.

АСУУДАЛ: Байгалайнгаа уһые ерээдүйнгөө үетэндэ **арюун сэбэрхэн зандань үлөөхэ гэһэн асуудалай хэдэн арбаад жэлэй саада тээ табигда**һан байгаа һаань, картон, целлюлозо үйлэдбэриндэг комбинадууд ондоо нютагуудта баригдахадаа болохо байгаал. Харин мүнөө энэ асуудал хожомдожо шиидхэгдэбэ бэшэ гү! Хорин нэгэдэхи зуун жэлэй эхиндэ Байгал далаймнай уһан ямар үнгэтэйгөөр харагдаха гээшэб...

ХАРЮУ: СССР-эй Госкомтрудай түрүүлэгшэ Н. Н. Воронцов һаяхан:

— Мүнөө болотор Байгалые бузарлажа байһан үйлэдбэриин газарнуудай һаяын жэлнүүдтэ хоригдоо һаань, ерэхэ зуун жэлэй эхеэр Байгал далай арад зоной аяншалга, амаралтын гол гуламта болохоһоо гадна арюун һайхан уһаниинь ами залгуулха амидаралта аршаанундан болохо байна,— гэжэ сагнаһан байна.

Тиигээд ерэхэдэ энэ ажалда манайшье нэгэдэлэй ехэхэн хубита оролсохо ёһотой.

АСУУДАЛ: Энэ талаар ямар ажал хэгдэхээр хараалагданаб!

ХАРЮУ: Мүнөө жэлһээ эхилээд 1996 он болотор зургаан жэлэй хугасаа соо Байгал шадарай сэбэрлэлгын барилганиудта гушан миллионһоо дээшэ мүнгэн һомологдохо юм.

Баргажанай-Адагта аяншалагшадай эхэ комплекс, 15—20 айлай байратай тусгаар гэрнүүдые, зуугаад зоной байхаар тусхай тосхонуудые, ангуушадай байрануудые ород, буряад, шэмээшэг, ортон зоной барилгын ёһо гурим сахин, газар гэзэргэнь таарулан барихаа ёһотойбди.

АСУУДАЛ: Эдэ бүхы барилганиудые бодхоохо барилгын тусгаар нэгэдэлтэй гүт?

ХАРЮУ: Эдэ барилганиудые бодхоолгодо томо-томо заводууд, нэгэдэлнүүд, колхоз, совхозууд, али болохо кооперативууд хабаадалсаха болоно.

АСУУДАЛ: Танай нэгэдэл үшөө ямар үүргэ дүүргэхэ уялгатайб?

ХАРЮУ: Хэды жэлэй үнгэрхэ, хүсэндээ ороходоо, нэгэдэлэй 128 мянган гэшүүдые хангаха аргатай болохо. Эды олон зониие угтажа абаха, эдэлүүлхэ, ундэлүүлхэ, дахуулжа харуулха, ниишэ тиишэнь зөөхэ зонпоо эхилээд, нилээд олон элдэб янзын мэргэжэлтэд, олон хари хэлэ мэдэгшэд, хамһабариин хүдэлмэрилэгшэд хэрэгтэй болохо. Хэнэйшье мэдэһээр, илангаяа, Прибайкалиин райондо, бэшэ тээшье анхандаа модо бэлдэлгын участогууд байһанаа отолхо модонойнгоо дууһажа, хэхэ ажалгүй болоходоо хүн зоной ажал бэдэржэ тарашахадань, хооһоржо, һандаржа эхилһэн тосхонуудһаа эхилээд бэшэшье газарнуудаар хэхэ ажалгүй байһан нилээд олон хүн зон ажалтай боложо түбхинэшэхээр һанагдана. Энээнһээ гадна эды олон аяншалагшадые эдеэ хоолоор хангахын тула нилээд олон гэр бүлэ мал барижа эхилхэ болоно. Хэрбээ, ерэһэн лэ аяншалагшын хүн бүхэнэй али болохо элдэбын зүйлэй бэлэг сэлэгэй зүйл абабалнь, миллион үлүүтэй мүнгэнэй олзо ороход болоно. Энэ мүнгэнэй ехэнхинь хари гүрэнэй мүнгөөр орожо болохо байна.

АСУУДАЛ: Тиихэдээ урлан нарижуулагшад болоод гартаа дүйтэй зон баһал хабаадалсаха болоно гү!

ХАРЮУ: Хүнэй дура татамаар лэ юумэнүүдые хэдэг хүн бүхэн хабаадаха ёһотой.

АСУУДАЛ: Хари гүрэнүүдһээ хэр олон аяншалагшад ерэхээр хараалагданаб!

ХАРЮУ: Бүхы аяншалагшадай хахадһаа үлүүнь —өөһэдынгөө манай гүрэнэй зон байхаар харалагдана.

АСУУДАЛ: Аяншалагшадые үшөө ямар юумэнүүдээр һонирхуулха бэлэнэйбта?

ХАРЮУ: Тэдэндэ уһа голоор, хадаар, ябагаар, морёор ябаха маршрудуудые хэхэнһээ гадна Улаан-Үдэ — Эрхүү гэһэн машинаар аяншалха харгы зам дурадхаха хүсэлтэйбди. Нэмэрай үедэ Байгалай мүльһэн дээрэ загаһа хэхүүлидээд үзэхэдэнь хэн хорихоб...

АСУУДАЛ: Хэды мүнгэ түлөөд, эдэ бүхы юумэ бэедүүлхэ болоноб?

ХАРЮУ: Манай ороной аяншалагшад арбан дүрбэн хоног соо 184 түхэригэй путевко ошоолэхоор хараалагдана. Харин хари гүрэнэйхидэй түлөөһэнинь нилээн дээхэнүүр юм. Тиигэбэшье, бидэ өөһэдынгөө аяншалагшадые тэдэнһээ дутуугүйгөөр угтажа абаха һанаатайбди.

АСУУДАЛ: Аяншалагшадта эдэ бүгэдэ тухай хайшан гээд дуулгаха, мэдүүлхэ һанаатайбта!

ХАРЮУ: Бидэ гоё һайханаар шэмэглэгдэнхэй өөһэдынгөө журнал ород, англи хэлэн дээрэ хэблэхэ хүсэлтэйбди. Энэ журналдамнай шадаал һаа, олон автэрнуудай хабаадаа һаань, дуратай байхабди.

АСУУДАЛ: РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэхэеэ зүбшөөлөө үгэхэдөө юун гэжэ сэдьхэнэбта!

ХАРЮУ: Намайе РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар Соёлой болон түүхын памятнигуудые сахин хамгаалха бүхэроссин бүлгэмэй Хяагтын районно эмхиин пленум дэбжүүлээ. Энэньшье дэмы бэшэл ха. Хорёод жэлэй саана Хяагтын районой соёлой таһагые даагшаар хүдэлөө һэм. Тэндэ хүдэлжэ байхадаа, Хяагтын түүхэ болон соёл болбосоролые дээшэлүүлжэ, энэ хотые түүхэтэ хото гэһэн нэрэ зэргэтэй болгохо гэжэ ехэ оролдолго гаргаа һэм. Харин мүнөө РСФСР-эй арадай депутадай үнэмшэлгэ хадаа Байгалай уһые арюун сэбэрээр сахилсажа, XXI зуун жэлэй эхиндэ аяншалга-амаралтын газар болгохо хэрэгтэмни намайе уялгалха байха. Мүн баһа Хяагта хотые «түүхын хото» гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртүүлхын түлөө оролдолгодомни ехэ туһатай болохо байгаа гэжэ һананаб.

…УУЛИИН КАМПАНИДА …ГЭ ҺОМОЛОЛГО

…кампанида мүнгэн яажа һомологдохоб, энэ зо… …р мүнгэ зөөри гаргашалагдахаар хараалагданаб, …мэнтын депутат «хэдытэ» болохоб?

…арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ Түбэй …омиссиин хүдэлэг Союзуудай байшанда ошожо, …респондент эдэ асуудалнуудаар һонирхоо һэн. …ридые даагша В. И. Тимонинтой хөөрэлдэһэн …нь булта шахуу шатын комиссинуудта хүдэлһэн, …эргые һайн мэдэхэ хүн байба.

…иин кампани үнгэргэхэ гаргашануудые гүрэн ту… …а абаха гээшэ,— гэжэ Валентин Иванович хэа… …рациин бюджедһээ энэ зорилгоор мүнгэ һомол… …оодхал ондо ондоогоор угтагдаа һэн. Элдэб һа… …элэгдээ. Тобшолон хэлэбэл, промышленна пред… …, эмхи зургаануудай финансово мүнгэ зөөреэр, …гээр өөһэдынгөө кандидадуудые дэмжэжэ бо… …он хүүгүүд тоолодог. Республикын Верховно Со… …жые дэмжэгүй, юуб гэбэл, иимэ ябадал хориг… …сова мүнгэ зөөри бодомжотой зүбөөр хэрэглэхэ …дэа. Тээд иимэ хорилтын уг удхань юун болоноб …лиин кампаниин үедэ депутадай мандат абаха хү… …хүнүүд адли эрхэ байдалда, тэрэ тоодо финансо… …али эрхэ байдалда байха зэргэтэй юм. Зарим хү… …һайн эрхэ байдал хангаха, харин нүгөөдүүлыень …ябадал гаргажа болохогүй.

…ховно Соведтэ һунгалта үнгэргэлгэдэ 17 милли… …гашалагдахаар хараалагдана. Һунгуулиин комис… …мүн кандидадуудай болон тэдэнэй этигэмжэтэ …дэлмэриие хангалгада энэ мүнгэн гаргашалаг… Энээнэй урда тээ комиссинуудай штадуудые ба… …байрануудые түхеэрхэ, мүн бусадшье гаргаша… …приятинууд, организацинууд, эмхи зургаанууд …байһан. Харин мүнөө комиссинуудай өөһэдынь …бүгэдэ түлэгдэхэ зэргэтэй. Тэрэнэй «бюджет» …ь 7,6 мянган түхэриг хэмжээтэйгээр тодорхой… Территориальна һунгуулиин округуудай газар …хэмжээгээр, хүн зоной хэр олоор ажаһуудаг …дог дээрэһээнь гаргашалха мүнгэ зөөринь дул… …ай. Жэшээнь, Москвада окружной комиссиин мэ… …нган, харин Красноярска хизаарта 17 мянган тү… …байна.

…но-территориальна округуудта һурагүй ехэ мүн… …гашалагдахаар хараалагдана. Юуб гэбэл, тэдэнэй …нь автономито республикын, областиин бүхы га… …ороно бшуу. Командировконуудта, транспортда …шын ехэ байхань ойлгосотой.

…ын арадай депутадуудта кандидадууд тухай хэ… …адай депутадуудта кандидадуудай болон тэдэнэй …нюурнуудай һунгалтын урда тээхи ажал ябуулга… …хүдэлмэри эдэбхитэйгээр ябуулхаһаа гадна мүн… …эрэгтэй бшуу. Области соогоо бүхы янзын трэн… …бэригүйгөөр ябаха эрхэ кандидадта олгогдон… …Харуулан ойлгуулха агитаци тухай анхарха гэ… …ин комиссинуудай уялга болоно. Депутадта кан… …оошье хүнгэлэлтэнүүд бии. Бусад бүхы юумэнэй …үлэхэ болоно. Депутадай мандат абахые хүсэгшэд …зөөритэй гээшэб?

…тай уулзалгануудһаа эхилээд, һунгалтын үдэр хү… …хахад шахуу сагта кандидадта салин түлэхын ту… …иг, харин командировконуудта үшөө 240 түхэриг …байна. Депутадта кандидадай олон жэлдэ хү… …хойто нютагуудта ажаһууһанай түлөө үгтэдэг ба… …фициентнүүдһээ, ондоошье хүнгэлэлтэнүүдһээнь …нэ мүнгэн дээшэлжэ байна.

…арадай нэгэ депутадые һунгалтада 80 мянган ту… …шалагдаһан байгаа. Россин парламентари хэдытэ …эб!

…уй хямда болохо,— гэжэ В. И. Тимонин батална. …үүдай үедэ РСФСР-эй арадай 1068 депутат һун… …ухы кампанида 17 миллион түхэриг гаргашалагда… …агдана. Миин тооложо үзэхэдэ, нэгэ депутадта 16 …түхэриг гаргашалагдаха ёһотой. Дахинаа дүүгээ …дахинга һунгалта үнгэргэлгэдэ 1,4 миллион түхэ… …лагдаха гэжэ хараада абаа һаа, энэ мүнгэн нэгэ …э байха.

(ТАСС).

Анфиса Ивановна Зилотина Горькиин медицинскэ институт дүүргэһэнэй удаа Буряад орондо ажаллахаар эльгээгдэһэн юм. Наһанайнгаа амаралтада гарахаһаа урид тэрэ Улаан-Үдын түмэр замай больницын хүүгэдэй таһагые даагшаар 25 жэлэй туршада ажаллаа. Районднь хүүгэдэй шэнэ 48-дахи комбинадай нээгдэхэдэнь, Анфиса Ивановнае ажалда орохыень урихан байгаа.

Буряадай АССР-эй габьяата врач, «Элүүрые хамгаалгын отличник» А. И. Зилотина мүнөө эдэбхитэйгээр ажаллажа, хүүгэдые үбшэнһөө һэргылхэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: А. И. Зилотина.

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фототекст.

ХАРАЛГА СОНОСХОГДОО

Архидалгагүй байдалай түлөө тэмсэхэ бүлгэмэй Буряадай эмхиин правлениин ээлжээтэ заседани боложо, шухала асуудалнууд хаража үзэгдэбэ. Правлениин түрүүлэгшэ, партиин обкомой бюрогой гэшүүн, ЛВРЗ-гэй хүдэлмэришэн Д. Г. Степанов ВДОБТ-ын Түбэй соведэй пленум тухай мэдээсэл хээ.

Тиихэдээ бүлгэмэй шэнэ Устав, саашанхи ажал ябуулгынь холын хараатай бодомжо тухай асуудал үзэмжэдэнь табигдаа, нүхэд Довженко, Шичко, Иванов гэгшэдэй аргаар архи уудаг болон тамхи татадаг зониие аргалха хэрэг улам һайнаар эмхидхэхэ гээд шиидхэгдээ, тус бүлгэмһөө СССР-эй арадай депутадаар һунгагдаһан РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй түрүүлэгшын орлогшо Н. Т. Тоубилин сугларгашадай урда тоссоо гээд Д. Г. Степанов мэдээсэбэ.

«Известия» газетын редактор нүхэр Лаптев тус бүлгэмэй Түбэй соведэй түрүүлэгшын уялга дүүргэлгэһээ сүлөөлхые гуйһан мэдүүлгэ баряа. Гуйлтыень пленум хангаад, нүхэр Трубилиниие түрүүлэгшээр һунгаа юм ха.

Удаань правлениин 1990 оной хүдэлмэриин түсэб баталагдан абтаба.

Байгша оной январьһаа июль болотор аша үрэтэ ажалай, элүүр энхэ байдалай түлөө тэмсэлэй ябаса һайнаар харуулха талаар конкурс-харалга эмхидхэхэ гэһэн шиидхэбэри правлени баталан абаа. Тус харалгада олон тиражтай, районой, республиканска газетэнүүд, радио-дамжуулгын, телехаралгын редакцинууд хабаадалсаха эрхэтэй. Хамта дээрээ 875 түхэриг тус конкурсдо илагшадые шагналгада гаргашалагдахаар хараалагдана. «Бүгэдэ ниитээрээ архидалгатай тэмсэе!» гэһэн уряа доро тус конкурс-харалга эмхидхэгдэхэ юм. Олондо мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг хэрэгсэлнүүдэй коллективууд энэ харалгада эдэбхитэйгээр хабаадалсаха аябза гээд һанагдана.

Нёдондо ВДОБТ-ын Советскэ районой соведэй харюусалгата секретарь Д. Д. Замбуланов архи уудаг болон тамхи татадаг хүнүүдые аргалха талаар Г. А. Шичкогой аргаар һуралсал гаража ерээ һэн. Бусаһанһаа хойшо тэрэ горитой ажал ябуулжа, яһала бараг дүнгүүдые түйлөө. Тиимэһээ ажахын тоосоогоор ажаллаха тусхай клуб ВДОБТ-ын Советскэ районой соведэй дэргэдэ бии болгохо шиидхэбэри правлени мүн лэ баталан абаа. Тус клуб «Найдал» гэжэ нэрлэгдэбэ. Эндэ эмшэлүүлхэ дуратай зон 50—50 түхэриг түлөөд, 10 хоног соо үдэр бүхэндэ 2—3 часай турша соо эмшэлүүлхэ байна. Эмшэлэлгын түлөө оройһон мүнгэнһөө аргалуулһан хүн бүхэнэй түлөө 10—10 түхэриг эмшэндэ үгтэхэ. Бусад мүнгэниинь ВДОБТ-ын тоосоондо дамжуулагдадаг байхаар хараалагдана. Мүнөө үедэ тус клубай хүдэлхэ байра олохо даабари правлениин түрүүлэгшын орлогшо Е. М. Бондаревада үгтэбэ.

Саашадаа иимэ клубуудые улам олон болгохо шухала. Тиимэһээ 1990 оной турша соо 5—6 хүниие шэлэн оложо, Г. А. Шичкогой аргаар эмшэлхэ курсануудта эльгээхэ гэжэ түсэблэгдөө.

ВДОБТ-ын правлени ажал ябуулгынгаа хараа шэглэлнүүдые хубилган шэнэдхэхэ талаар зорилгонуудые хараалба.

Ц. БАЛДАНОВ.

…ҮҮШЫН КОМБИНАТ

…рловско область). …но больница мү… …цинскэ щэнэ тех… …э тодорхойлдог …абаха аргатай бо… …гидромаш» нэгэ… …область доторое …ын «Ливна» гэһэн …енна комбинадай …валютна ехэхэн мүнгэ зөөри медигүүдтэ хубаарилаа һэн. Элүүрые хамгаалгын эмхи зургаануудта түбэй газарнуудһаа мүнгэнэй һомологдохые хүлеэнгүй, бусадшье предприятинууд областиин эмнэлгын эмхи зургаануудай тоосоогоор мүнгэ оруулжа эхилээ.

Цыдыбжап САХАРОВ

БАРГАЖАН БУРЯАДАЙ ТҮҮХЭ БЭШЭГ, 1887 ОН

Баргажанай буряадууд 1740 ондо Эрхүүгэй губерниин Верхоленскэ округой Анга нютагһаа Баргажанда ерэһэн байна. 1745 оной апрелиин 18-най үдэр Сэлэнгын воеводын бригадир Якобий гэгшэ Баргажан нютагта шэнэ ерэһэн буряадуудые элдүүрнин газарай хонгоохо Баргажанай приказчик (захирагша) дворянин Федор Ловцова гэгшэдэ захирһан байдаг.

Верхоленскэһээ ерэһэн 100 шахуу урхэтэ айлнууд Баргажанай түрүүшын буряадууд болоно гэшэ. Тэдэнэрэй ахалагшань Андрей Шэбшэин Буура аймагай эхирэд отогто хабаатай һэн. Эдэ дахуулжа асарһан зонойнь үльгэр түүхэ гэбэл, Ленэ мүрэн шадарай Хүүлингэ нютагай буряадууд сагаан хаанай мэдэлдэ ороһон юм. Энээнһээ тээ урид Сибириин уласые дайлахыень эльгээһэн ород сэрэгүүдые «табан зуун уляашад» гэжэ тэндэхи буряадууд нэрлэһэн байдаг. Эдэ сэрэгшэдэй ерэхэдэ, амгалан байдалаа аршалха, хамгаалха шадалайнгаа барагдахада, буряадууд сугларжа суглаа хэхэдээ, Онгой бөө Олонгой сэсэн хоёрой зүбшөөлөөр ород сагаан хаанай мэдэлдэ орохые шиидэбэ. Энэ шиидхэбэреэ гэршэлхын тэмдэг болгон, бээнэрэйнгөө хубсаһанда хадагдаһан һолонго ба үенэй арһа таһалжа абаад, эзэн хаанда манай түрүүшын үргэл тогтоохые эзэрхүү сэрэгүүдые гүйба.

Анга голой эрьеын Хүүлингэ шадар һуудаг Буура аймагай эхирэд обогтой буряадуудые ородой мэдэлдэ оруулха гэһэн добтолгодо Шэбшэй ноён баатар зориг гаргажа тулалдаһан, дайнда алуулһан юм. Энэ үнэн болоһон ушар тухай мэдээсэл Иоганн Фишерэй зохёоһон туужа номдо ноён Шэбшэйн нэрэ Чепчугай гэжэ бэшэгдээд байдаг. (Иимэ нэрэтэй хүн 1641 оной апрелиин 30-да алуулһан юм гэжэ тэрэ сагай документдэ байдаг.— Ж. С.).

Шэбшэйн үри саданар мүнөө Баргажанай мэдэлдэ байһан буряадуудай гуримаар Андреевтэн гэжэ обогтой. Ангаһаа Баргажанда 1740 ондо нүүжэ ерэһэнһээ эхилэн главна тайшаа Андрейн ехэ хүбүүн Босхол, түүнһээ уг залгамжалан мүнөө главна тайшаа Цыдыбжаб Сахаров 6-дахи үеын ахалагша байна.

Урда сагһаа Баргажанда нютагжажа һууһан хамниган улас шэнэ ерэһэн буряадуудые элдэбээр газаалдаг, газар уһа булялдалганай хэрүүл шууяан ехэтэ болодог байба. Тэрэ сагта хамниган улас 5—6 мянган тоото хүн зонтой бэлэй. Дээрэ хэлэгдэһэн Сэлэнгын воеводын захиралтын ёһоор буряадуудта эдлүүриин газар заажа үгэхэтэй хамта, тэрэ газараа хамнигадай газар дээрэ мал гаргахагүйгөөр хүреэлхэ баатай бологдоһон. Тиигэжэ буряадууд шэнэһэн һургаагаар 60 шахуу модоной газарта (мүнөөнэй 70 км) ута хүреэ бодхооһон юм.

Ажаглалта. «Ута хүреэ» гэжэ нэрэтэй болоһон хашаа 1757 онһоо Хара Уһан гэжэ нютагһаа эхилээд Шинагалжанаар Зүүн Хүнтэйн Тутанхан хүрэтэр татагдаһан байжа, 1772 ондо задалагдаһан түүхэтэй. Тиихэдээ буряадуудта танюулжа үгэһэн дайдань Хахии, Тураахин, Мургэн, Могойто болоно гээшэ ха. —Ж. С.

Тиигэбэшье буряадуудта эмэр зэвээн үзэлэбэгүй: хэмнигэд малынь ээрынгөө газарта намнажа гаргажархёол, «эдэтэй манай хадалан түйбэбэ» гэжэ, туужа абдашаад, олзоодог байба. Эээдэйн ерэхэдэ, олоороо эблэрэжэ сохидог, алажашье болодог ушарнууд байба. Олзолһон малайнгаа ехэнхыень Зүгэй ноёндоо үгэдэг байһан хадань «зүгэн дээрэм» гэжэ нэрлэгдэдэг.

ДОМОГОЙ АВТОР ТУХАЙ

Цыдыбжаб Сахаров, Хамнайн Сахарай ехэ хүбүүн, 1839 ондо түрэһэн. 1855 ондо Дээдэ Үдын (мүнөө Улаан-Үдэ) уездна һургуули дүүргээд, 16 наһатайдаа нютагайнгаа приходско һургуулида багшалжа эхилһэн юм.

1882 ондо Степной дүүмын главна тайшаа байһан дүүнь болохо Цыренжаб наһанһаа нүгшэжэ, Цыдыбжаб Сахаров тэрэ тушаалдань баталагдаһан юм.

1887 ондо Цыдыбжаб Сахаров урид монгол хэлэн дээрэ бэшэһэн «Баргажан буряадай түүхэ бэшэг» князь Э. Э. Ухтомскиин захиралтаар өөрөө ород хэлэн дээрэ оршуулжа тушааһан байгаа гэжэ эрдэмтэн А. И. Востриков ба Н. Н. Поппе хоёр элирүүлээд, 1935 ондо Ленинградта хоёр хэлэн дээрэнь үргэнөөр тайлбарилжа толилһон байгаа.

Мүнөө энэ нютаглажа һуудаг буряадуудһаа урид хаанаһаашье юм даа ябаһан үсөөхэн ород хүнүүдэй нютаглажа боломоор дайда шэнжэлжэ ябатарнь, тэдэниие Баргажан гол урда хада хоёрто хашаад алажархиһан юм. Тиимэрхүү үсөөлэй буряадуудташье үзэгдэхөөр шэнги болоходо, Монгол газараа нүүхэ һанаашалга түрэжэ, номо һаадагаа, тэрэ үеынгөө буу зэбсэг түхеэрбэ.

Тиихэ зуура хамнигадта харшалуулжа, ядарал үзэжэ байһан тухайгаа Сэлэнгын воеводто гомдол барюулхые хоёр түлөөлэгшэдые нэгэ хэлэмэршэтэй эльгээһэниинь, ошоһон хэрэгээ бүтээжэ ерэһэн юм.

Баргажанай ород администрациин ноён мэдэл доро байһан хамнигадай зоргоороо аашалжа байһаниие обёоронгүй байһандаа тушаалһаа гаргагдажа, Эрхүү эльгээгдэжэ, зарим хасагууд сүүдтэ үгтэһэн байдаг. Ута хүреэшье задалагдаха боложо, воевод ноёнтой болотой шиидхэбэри зохёоһон буряадууд Монгол нүүхэ гэһэн һанаашалгаяа зогсооһон юм. Гэбэшье үшөө хэды жэл соо буряад хамнигад хоёрой дундахи газар, уһанай арсалдаан үргэлжэлһөөр байһан аад, главна тайшаа Санхир Андрейн үедэ хоёр улас, газар дайдаяа танай-манай гэжэ илгаагүй эдлэдэг болохын эб зохёожо, 1802 ондо Баргажанай доодо земскэ сүүдтэ гэршэлһэн юм.

Баргажанда хамнигадһаа урид аба-хорчин гэжэ барга монгол яһатан һууһан аад, ерээдүй нэгэ сагта эхэ нютаг ородто эзэлэгдэхэ гэжэ тухайлаад, Хитад орон руу ошожо, Хорчидой 20 хушуун нэрэтэй зон болоод һуудаг. Мүнөө тэрэ нютагтаа тарилга ехэ хэдэг юм гэлсэдэг. Эдэ зон нүүдэлшэ, һээы гэртэй байһан,

Ажаглалта. Тэдэнь галзууд эсэгын Байда Меһаагай, баяндэй эсэгын Ахадан Туруунай хоёр 1772 ондо ошожо ерэһэн юм.— Ж. С.

манай эндэ байһа һуурин мүр орхингүй ошоһон. Гэбэшье хадын горходһоо уһа татажа гаргаһан һубаг, урда сагта эдэ зэрлиг үүрлэжэ байһан таряанай газарай мүрнүүд болон газарһаа олдоһон шэрэм багаа, һомоной зэбэ мэтые хорчидой юм гэлсэдэг.

1861 ондо хадын хормойһоо хи талаанһаа олдоһон хитад бэшэгтэй алта шарууһан зэд бурханай хүрэг (статуэтка) 1876 ондо главна тайшаа Цыренжаб Сахаров никилэн Санкт-Петербург урлалай оршон абдашаад үзэсхэлэнэй үзэмжэдэ (музейдэ) табяад ерэһэн. Эрдэмтэн тэрэ хүрэгые хитадай «Пус» (һахюуһан) гэжэ таниба. Тэрэ ябадалдаа Цыренжаб тайшаа эзэн хаанда бараалхаһан юм.

Мүн Баргажанда 1840 ондо газарһаа олдоһон зэд толи нюур таладаа тохорюун шубуун, ара тээгээ ургажа байһан талханай залаа зурагтай байба. Тэрэ толи 1844 ондо главна тайшаа Сахар Хамнайн Петербургһаа ерэһэн чиновник Карл Варантда үгэһэниинь, ямар нэгэ ойлгохо хүн үзэхэдөө, энэ болбол япон хаанай сэрэгэй тугта хадагдадаг тэмдэг юм гэбэ гэлсэдэг.

Урдын үльгэр түүхэдэ Чингис хаан эндэхи нютагта заларһан юм гэдэг. Эртэ сагта Байгал далай байгаагүй, харин гэл гаража байдаг хада уулатай газар байһанаа сүмэржэ, далай болоо юм гэлсэдэг. «Байгал» нэрэ «бай» «гал» гэжэ хоёр үгэһөө бии болоо юм гэжэ тухайлагдадаг. 1854 ондо буддын шажан мүргэлтэй ехэ эрдэмтэн Казаниин университедэй кандидат Доржи Банзаров урдын тайшаа Сахар Хамнайнда иигэжэ хэлэһэн байдаг: «Хитад ба манжа хэлэнэй үльгэр түүхэ уншахада, мянга гаран жэлэй саана хитадай сэрэгэй Сэлэнгэ мүрэниие уруудажа ошоходонь, энэ мүрэн Ангар мүрэндэ шудхадаг адагтай байба гэдэг. Мүнөө Сэлэнгэ мүрэн Байгалда орожо байдаг ха юм. Тиихэдэ Ангар мүрэн Байгалай хоёр тээнь урадхалтай гээшэ. Мянга гаран жэлэй саана мүнөө Байгалай һуурида газар байжа магадгүй»— гэһэн юм.

Буряад зоной үгэ түүхэдэ Чингис-хаанай түрэһэн нютаг Байгалай урдахи Онон ба Хэрлэн юм гэдэг. Мүнөө Эрхүү губерни, Байгалай урдахи болон Амарай областьнууд дотор үнгэ бүриин нэрэтэй монгол яһатан һууна. Хоорондоо тогтоһон далайн хоёр талада ажаһуудаг ахэ дүү монгол яһатанай харилсаа барисаан таһаржа, дундаа тус бүриин илгабаритай болобо. Буряад зон Монгол ба Манжа оронһоо гаража ерээд, ородой орондо һуудаг буряадуудһаа гадна, эндэхи ёһото буряадууд анха урда түрэһэн гараһан дайдадаа һууһаар гээшэ.

Монгол улас элдэб шалтагаанһаа боложо, эртынгээ түрэ засагаа манжа хаанда алдаһан юм. Сибирьтэ ород дайлагшадай ерэхэдэ, буряадууд тэрээндэ һүгэдэжэ, ородой зүгһөө хэзээшье анханаймнай заяа заншал, шажан мүргэлдэмнай хашалта үзүүлэгдэхэгүй гэжэ найдаһандаа, урдахи хорчиной хойноһоо Хитад руу ошонгүй, сагаан хаанай албата болохо дураяа мэдүүлһэн юм.

Ж. САЖИНОВ,
Буряадай багшанарай институдай профессор.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

ТАСС АПН
ХИЛЫН СААНАҺАА

ХУДАЛДАА НАЙМААНАЙ-ЭКОНОМИЧЕСКА ХОЛБООЕ ХҮГЖӨӨХЭ

МАДРИД. Зүүн Европын оронуудта боложо байһан политическа хубилалтанууд баруун ба зүүн оронуудай хоорондохи худалдаа наймаанай-экономическа харилсаа холбооё хүгжөөхын тула ехэ арга боломжонуудые нээнэ гэжэ найман социалис оронуудта байдаг Испаниин элшэн сайдуудай эндэ болоһон дипломатическа зүблөөндэ хабаадагшад тэмдэглэбэ. Зүүн Европын дэлгүүрнүүд дээрэ Испаниин предприятинууд болон эмхинүүдэй продукциин улам үргэдхэгдэжэ байлгада хабаатай асуудалнуудаар һанамжануудаа халан абалсаһан байгаа.

Зүүн Европын оронууд «Испанида экономическа ба худалдаа наймаанай шэнэ хилэ нээбэ» гэжэ Испаниин гадаадын хэрэгүүдэй министр Франсиско Фернандес Ордоньес зүблөөн дээрэ үгэ хэлэхэдээ тэмдэглээ. Социалис оронуудтай худалдаа наймаанай-экономическа харилсаанда нээгдэжэ байһан асари ехэ арга боломжонуудые алдахагүйн тула Испаниин эзэд баяшуул шамдаха ёһотой гэжэ тэрэ шууд сэхээр уряалба.

ФРАНЦИИН ПОСОЛЬСТВО НЭЭГДЭБЭ

ПАРИЖ. Франци хадаа Кабулда посольствоёо дахинаа нээхэ шиидхэбэри абаһан түрүүшын баруунай оронуудай нэгэниинь болобо гэжэ «Монд» газетэ түрүү бэшэг соогоо тэмдэглэнэ. Энэ шиидхэбэринь «политическэ удха шанаргүй юм» гэжэ Париж найдуулна. Тиигээшье һаань, энэ ушар баримтаар Вашингтон һанаагаа зобоно.

Француз дипломадууд 1989 оной январь һарада Кабулһаа гаража ошоо һэн.

ҺУНГАЛТЫН УРДА ТЭЭХИ ТЭМСЭЛ

БУДАПЕШТ. Венгриин Социалис парти (ВСП) һунгалтын урда тээхи тэмсэлэй эхилһэн тухай соносхобо. Эдэбхитэдэй суглаан Будапештдэ боложо, партиин областной ба городской һунгуулиин зургаануудай 400 гаран түлөөлэгшэд тэрэнэй хүдэлмэридэ хабаадаһан байгаа. ВСП гэй түрүүлэгшэ Реже Ньерш, парламентын бүлэгые хүтэлбэрилэгшэ Чаба Хамори, һунгуулиин кампаниин түлөө харюусалгатай Имре Пожгаи тэдэнэй урда үгэ хэлэбэ.

Венгриин парламентын депутадуудай һунгалта байгша оной март һарада үнгэргэгдэхэ юм.

АРАДАЙ АЖАХЫЕ ТОГТУУРИТАЙ ҺАЙН БОЛГОХО

ПЕКИН. Арадай ажахые тогтууритай һайн болгохо талаар Хитадай хүтэлбэрилэгшэдэй бэелүүлжэ байдаг хараа шугам орон дотор нютагууд хоорондын экономическа нэгэдэлые хүгжөөлгэдэ хүсэтэ түлхисэ үгэхэ байна. Мүнөө орон дотор зуу гаран иимэ эмхи байгуулагдаа. Энээнтэй дашарамдуулан, Хитадай экономическа байгуулалтые нарижуулан һайжаруулгада шухала үүргэ дүүргэхэ уялгатай экономическа холбооё бэхижүүлхэ түрүү һайн шэнэ түхэл шэнжэ КНР-тэ батадхагдажа байна гэжэ «Жэньминь жибао» газетэ тэмдэглэнэ.

Бэелүүлэгдэжэ байһан зорилгонуудһаа дулдыдажа, нютагууд хоорондын нэгэдэлнүүд 4 бүлэг болгогдожо хубаарилагдана. Зариманиинь олон талын экономическа харилсаае һайжаруулна, нүгөөдүүлынь байгаалиин нөөсэ баялигуудые олзоборилно, гурбадахинь гадаадада гаргагдаха эд бараа үйлэдбэрилнэ, дүрбэдэхинь хото хүдөөгэй хоорондохи холбоо барисаае һайжаруулгада туһална.

Дүүрэн бэшэ статистическэ баримта мэдээнүүдэй ёһоор, 1986 онһоо 1988 он болотор нютагууд хоорондын харилсаан орон дотор 126,6 миллиард юаниин хэмжээнэй продукци нэмэжэ гаргаха арга олгоно. Нёдондо жэлэй түрүүшын хахад жэлдэ нэгэдэлнүүд 6 миллиард юаниин хэмжээнэй экономическа ба техническэ харилсаан тухай 30 мянган хэлсээндэ гар табиһан байгаа.

ХҮГЖЭЛТЫН ХҮШЭР ХҮНДЭ ҮЕ

БУХАРЕСТ. Румыни хүгжэлтынгөө хүшэр хүндэ үе сагта, политическэ ба экономическа талаар шэнэ общество байгуулгын үе сагта оробо. Бүхы арад зон тогтууритай һайн экономическа байдал байгуулха, манай орон дотор социально-политическэ харилсаанай шэнэ демократическа үндэһэ һуури дээрэ баталха талаар бүхы хүсэ шадалаа элсүүлхэ байна гэжэ Румыниин Национальна аршалан абаралгын фронтын Соведэй түрүүлэгшэ Ион Илиеску Бухарестдэ байдаг дипломатическа корпустой уулзалга дээрэ үгэ хэлэхэдээ мэдүүлээ.

Уласхоорондын ажабайдалда Румыни эб найрамдал тээшэ үргэнөөр үүдэеэ нээжэ, дэлхэйн бүхы оронуудтай, нэн түрүүн хүршэ оронуудтай олон янзын холбоо барисаагаа үргэнөөр хүгжөөхэ юм гэжэ И. Илиеску тэмдэглэбэ.

ЭНЭ ХУУДАҺАНДАМНАЙ:

- «Орёошье юм даа, энэ хии оршолон...»
- «Элдин дайдын буян шэнгеэр хараг-даа...»
- «Эмчи-Чжун И» — шэнэ нэгэдэл.
- «Ганса хуһанай хажууһаа» — фото-зураг.

Солбон АН...

ЭХЭТЭЕЭ ХАХАСАЛГ...

Наһаяа барахынгаа урдахана эхэмни
Намаяа хаража, хаража, хаража,—
Наашаал даа,— гэжэ дуудаад асаржа,
Налагай зоопэхэнөөр хандаа бэлэй:

«Намдаа яһала һанаагаа зобоолши,
Шулэг дуунуудыш шагнан садаалби,
Шиниингээ шадал шандааһандаа ябахыешии
Шэртэжэ, шадарлуулжа бэедээ абаалби.

Хүнэйл зэргэдэ хүн болоно нэрэеэ
Хэн нэгэндэл нэрлүүлжэл ябаха аргатай,
Хүбүүн болоһондош миигээд мүнөө хэбтэхэдээ
Хуби заяандаа бишни баһа урматайб.

Бидэ хоёр үншэрэл, үргүүлэлтэһээ абаад,
Баһалга доройхон, үлбэр үгытэй ябаад,
Шэди эдеэр хүн болохо тээшээ аһандаһаар,
Шимни энэ болобош, бишни энэ хэбтэнэб, талиихаа...

Хайшан гээд, үнэхөөрөө хүн болоо хабибди,
Хэлээл даа, хүбүүхэмни, хэлээл даа — гэһээр
Ханха зайда нюдөөрөө хойто зүг гэтэһээр
Анха наһанайнгаа алтан сэсэгүүдтэ эрьеэ гү!!

«Бурхадай» хэрүүл соогуур шургаһаа...
Засагаа бүпяасалдажа, зандаралдажа...
Бишни бургааһан соо улаагана түүжэ...
Шимни Халюуиха үнөөнэйнгээ дэлэн...

Бурхадай гэнтэ обёорхоо һанахадаһ...
Бишни тибһэнэй саана хүдэлэнгүй...
Шимни гоогол мангирай гашуун үн...
Шабар шабха, шабааһанай саана хо...

Ябаалди даа, ядуу, яралгүй «хүнгэ...
Ямаршье эрилтэ, ээгүйхэн,
«Ябаган-хуби заяан» соогоо «үлхэл...
Ямарш хайра гамда хүртөө гүйхэн...

Хэндэш хэрэггүй хүнүүд ябаал бэл...
Хүндэ ямба гэхэ юун байхаб даа.
Хахад үмхэ хоол эдеэнэй байбал...
Хамаг жаргалнай, хоорхы даа, энэ...

Игэжэл «хөөрэлдэжэл» байнабди,—...
Эжымнай бурхадай ендэр дээрэ гар...
Эрьехэ, наашаа хараха аргагүй, тэр...
Элдин дайдын буян шэнгеэр хараг...

«...ДЭЛХЭЙ ДҮҮРЭН ЯБАЖА БАЙДАГ»

(Микробиолог Баир Намсараевай ажал ябуулгаһаа)

ҺОНИН намтартай мүнөө үеынгөө буряад хүбүүд, басагад тухай таниһан, дуулаһанаа нэгэтэ номой хэблэлэй һуралсалай литературын редактор Дамба-Цырен Шойдоковтой удаан хөөрэлдэжэ һуугаа һэмди.

— Мехико хотодо Мексиканска университедэй ород хэлэ, литературын кафедрые даагшаар ажалладаг Светлана Дондоковна Дугар-Жабон тухай халта дурдаашье һаашни, «Буряад үнэнэй» уншагшадта ехэл һонирхолтойгоор угтагдаһан байха,— гэбэ.

— Амаралтадаа Улаан-Үдэеэ ерэхэдэнь уулзажа, өөр тухайнь дэлгэрэнгыгээр бэшэхэ арга олдоно бэзэ...

— Тиихэдэ Баир Намсараев гэжэ бэрхэ хүбүүн дэлхэй дүүрэн ябажа байдаг..,— гээ һэн Дамба-Цырен Шойдокович.

Тиигэжэ СССР-эй Наукануудай академиин харьяата микроорганизмуудай биохимиин бэ физиологиин институдай биогеохимиин лабораторидо ажаллажа байдаг Баир Намсараев тухай түрүүшынхеэ дуулаа һэм. Үнгэрһэн намар Москваһаа амаралтадаа ерэһэн Баир Намсараевтай уулзажа, хүжарлама хөөрөөень шагнаха арга олдоо бэлэй.

...1943 ондо Агын аймагай Һүдэнтэ нютагта хуушанай багша-зохёолшо Бадма-Базар Намсараевай бүлэдэ түрэһэн Баир хүбүүн Агын 1-дэхи дунда һургуулиие амжалтатай һайнаар дүүргэбэшье, абынгаа заабарлаар нютагайнгаа ажахыда хүдэлжэ, хүлһөө һайсахан аршаад, армиин албанай атар ульһа шэнгээгээд, М. В. Ломоносовой нэрэмжэтэ МГУ-гай биологиин факультедтэ ороноор албанһаа сэхэ зорёо һэн. Тэрэ үедэ университедтэ абтаха дуратан ехэ олон — 6-7 хүнэй конкурсын байбашье, Баир шалгалтануудаа һайнаар барижа, оронойнгоо солото һургуулиин оюутан болоо бэлэй. Микробиологой мэргэжэл шэлэһэн Баир Намсараев университедэйнгээ дээдэ курснуудта һуралсажа ябахадаа, курсовой хүдэлмэринүүдээ, һүүлдэнь дипломно ажалаашье микробиологиин институдта СССР-эй Наукануудай академиин гэшүүн-корреспондент Г. А. Заварзинай хүтэлбэри доро хэжэ гараһан юм.

Эрдэм ухаанай туршалга, шэнжэлгын талаар эдитэй, үсэд ажалша, теоретическэ талаараа тордиһогүй бэлэдхэлтэй холын талын буряад хүбүүе эрдэмтэ багша-хүтэлбэрилэгшэнь дам саашаа һуралсалаа үргэлжэлүүлхыень баадхаа һэн. Тиигэжэ Баир Намсараев Г. А. Заварзинайнгаа сэхэ харгалзалга соо аспирантурада һуража дүүргэмсээрээ, биологиин эрдэмэй кандидадай нэрэ зэргын диссертаци амжалтатайгаар хамгаалаа юм.

— Аспирантурада ехэ һонин, олоншье туршалгануудые хэгшэ һэмди. Биогеохимиин лабораториһоо гарангүйл шахуу хүдэлэгшэ бэлэйбди,— гээд Баир дүүрэн сагаан шарайгаараа миһэрэн хөөрэнэ.— Мүнөөшье СССР-эй Наукануудай академиин долоон институдай 700-аад научна хүдэлмэрилэгшэд хии бодосто байгаалиин оршон соо микробууд яажа амидарнаб, юу хэнэб, бүтээнэб, ямар янзын микробууд байнаб гэхэ мэтэһээ эхилээд лэ, барагдашагүй асуудалнуудта харюунуудые үгэжэл байдаг даа. Орёошье юм даа, энэ хии оршолон гээшэмнай. Жэшээлхэдэ, шулуу нүүрһэнэй шахта соо метан гэжэ газ ехэ хэмжээтэй байдаг. Метан гээшэмнай тэһэрдэг аюултай газ ха юм. Тэрэ газаар хооллохо микробууд байха. Тиимэһээ тэрэниие усадхаха микробуудые үсхэбэрилжэ сасаад, тэрэ аюултай газые үгы болгохо гээшэ манай хүдэлмэриин нэгэ талада хабаатай юм.

ҮГЫШЬЕ ҺАА, океан, далай, мүн нуурнуудай тунамал оёор соо углерод, серын бүридэлдэ микроорганизмууд геохимическэ ямар нүлөө үзүүлнэб гэжэ мэдэхын тула тэдэнэй байгаалиин эрхэ байдалые, тэдэнэй дабхисые тодорхойлхо байнабди.

Хии бодосто оршолон (микромир) гээшэмнай нилээдгүйхэн таабаритай зүйл гээшэ бэзэ. Жэшээлхэдэ, Хара далайн сероводородтой уһан дээшээ хөөрэнэ. Һүүлэй 20 жэл соо сероводородтой үень 20 метрээр дээшэлээ гэжэ шэнжэлгэнүүд тодоруулаа һэн. Далайн уһан химическэ талаараа олон янзын үетэй байдаг. Кислородтой үе гэжэ байха даа. Хэр магад сероводородтой үень нюруудаа гарабал, кислотно бороогой орохо ушар үзэгдэжэ, оршон байгаалида тодхор тулай татаха жэшээтэй. Сероводородые микробууд бии болгоно. Тэдэ ямар скоростьтойгоор хүдэлнэб, ямар янзын байдаг бэ, юугээр хооллоноб гэхэ мэтэ шэнжэлэгдэжэ байдаг,— гээд, Баир Намсараев юрын жэшээнүүдээр, намда ойлгосотойгоор хөөрөө һэн.

МИКРОБИОЛОГ Баир Бадма-Базарович 1978 оноһоо захалжа, СССР-эй Наукануудай академиин эрдэм-шэнжэлгын судпануудаар дэлайн экспедицинүүдтэ хабаадалсажа эхилһэн байна. Тэрэл ондо анха түрүүшынхиеэ Балтиин далайгаар, Номгон океанаар ябажа гараа. Удаадахи жэлнүүдтэнь «Академик Курчатов», «Академик Мстислав Келдыш» гэхэ мэтын эрдэм-шэнжэлгын суута судпануудаар дэрэ гадаада далай, океанууд нюруугаар ото һэтэ, олон һарын туршада ябадаг һэн.

Баир Бадма-Базарович Намсараев океан, далайнуудай геохимическэ биологиие хэдэн жэл соо шэнжэлэлсэжэ, «Хээрынгээ академическэ дэбтэр» соо эрдэм мэдээсэе үргэдхэһэн олон тоото шухала баримтануудые тэмдэглэжэ, лаборатори соогоо шэнжэлэн тодорхойлжо, докторско диссертацияа шэнэ нээлтэнүүдээр нэмээн арьбажуулжа ябана. Үнгэрһэн үе соо эрдэмтэ Намсараев дэлхэйн океан, далайнуудай нюруугаар эрдэмэй аян нэхэжэ ябахадаа, гурбан түбиин олон орон нютагуудые үзөө хараа, хүрьһэтэ газар дайдаарнь анханай һонюуша гуримзараа хэсэжэ, нилээд харгылаа, улад зонтойнь улсхоорондын харилсаанай англи хэлээр яридаа. Алжир, Аден, Гонолулу, Лос-Анджелес, Сан-Дьего портнуудта буугаа, Греци, Болгари, Джибути, Йемен, Цейлон, Инди, Сингапур, Япон болоод экваторһаа саагуур оршоһон Мозамбик, Сейшельскэ аралнуудта хүрэһэн, Кубада хоёр һара байжа ажаллаһаншье байна.

— Номгон океанда «Калиста» гэжэ суднаар ябахадаа, Гонолулу портһоо американ микробиолог США-гай Сан-Дьего хотын институдай лабораториие даагша (скандинавиин гарбалтай) Кен Нельсон гэгшые абаа һэмди. Тэндэһээ һайн танилсаашье һэмди. Нёдондо Байгалай эрьеын Листвянкада биогеохимигүүдэй улсхоорондын конгрессто ерэхэдээ, тэрэ американ нүхэртэеэ уулзашообди. Америкын агууехэ нуурнуудай нэгэн болохо Мичиганай эрьедэ оршодог Милуоки хотодо (Висконсин штат) Сан-Дьегэһээ зөөжэ ошоо һэм, ерэхэ аргатай һаа, ерэжэ үзыш. Ехэ нуурнуудта шэнжэлгэнүүдые хэхэ аргатайбди гэжэ мүнөө профессор болонхой К. Нельсон үриһан юм,— гээд, эрдэмтэн хөөрөөгөө үргэлжэлүүлээ һэн.

БАИР НАМСАРАЕВ эрдэмтэ нэгэ нүхэртэеэ хамта тэрэ уряалаарнь үнгэрһэн жэлэй майн 25-һаа июлиин 27 болотор К. Нельсонэй хүтэлбэрилдэг «Агууехэ нуурнуудые шэнжэлгын түбтэй» танилсажа, США, Канадын дунда оршодог Мичиган, Гурон, Эри нуурнууд дээрэ шэнжэлгэнүүдые амжалтатайгаар хэжэ бусаа юм.

— Шэнжэлхы удаадахи аяндаа хэзээ, хайшаа гарахабта?

— Ерэхэ зун Номгон далайгаар Шэнэ Зеланди ошохо ёһотойбди,— гээ һэн. Энэмнай бүмбэрсэг дэлхэймнай урда һэрюун бүһэлүүртэ оршоно ха юм. Холол гээшэ бэзэ!

Академик М. В. Ивановой хүтэлбэрилдэг дээрэ дурсагдагша эрдэм-шэнжэлгын институдай аспирант ябахаһаа эхилээд, Баир Намсараев хамтадаа 70 шахуу научна статьянуудые хэблүүлһэн, тэдэнь «Микробиология», «Геохимия», «Биология моря» г. м. манай ороной болоод арба гаран хариин оронуудай научна журналнуудта ниитэлэгдэһэн байна.

Буряадай багшанарай институдай физмат дүүргэһэн нютагайнь басаган Нина — Байрай наһанайнь нүхэр юм. Тэрэ мүнөө Мособлгүйсэдкомдо ажалтай. Саяана басаганиинь Ленинградай университедэй 3-дахи курсда хитад хэлэ бэшэг шудална. Зоригто хүбүүниинь мүнөө 9-дэхи классда һуража ябана. Тэдэнэр зун бүри аянгын хангалаар манарһан үбгэ эсэгынгээ угсаата тоонто — Агын элдин дайдые эрьежэ, эльгэ зүрхэеэ ханаажа, унаган буряадаараа зугаалжа бусадаг гуримтай юм.

Б. ЖАНЧИПОВ.

ХИТАД ЭМШЭДЭЙ АРГААР

«Теплоприбор» заводой хамтын байрын конференц-зал соо «Эмчи — Чжун И» гэжэ совет-хитад хамтын предприяти байгуулха тухай хөөрэлдөөнүүд дүрбэн үдэрэй туршада ябуулагдаа. Совет талые «Зүүн зүгэй эмшэлгын түб» гэжэ нэгэдэлэй генеральна директор, медицинын эрдэмэй кандидат Б. Г. Бальжирсв, тус нэгэдэлэй ахалагша врач И. М. Бальхаев, Буряадай АССР-эй элүүрые хамгаалгын министрэй орлогшо К. Ж. Маланов ба «Зүүн зүгэй эмшэлгын түбэй» бусад хүдэлмэрилэгшэд түлөөлөө юм. Хитадай делегациин бүридэлдэ «Харбининторг» компаниин генеральна директорэй орлогшо Сунь Цимин, Хэйлунцзян провинциин хитад заншалта медицинын институдай парткомой секретарь Ли Сиюань, энэл институдай клиникын директорэй орлогшо, медицинын магистр Ли Юйгуан, «Харбининторгын» таһагай начальник Цзоу Чжунминь, экономикын талаар гадаадын харилсаануудай Харбинай комитедэй хүдэлмэрилэгшэ Лю Даин гэгшэд оролсоо юм. Манай оршуулагша Игорь Ван, мүн хитад делегацитай ерэлсэһэн оршуулагша Ван Юнгэ хэлсээ үнгэргэхэдэ туһалаа һэн.

«Харбининторг» (үгышье һаа, тэрэнэй дүүрэн нэрэнь — КНР-эй гадаадын худалдаа наймаанай Харбинай компани) пинг-понг наадаха хүнгэн, зохид рэжеткэнүүдһээ эхилээд, һүүлшын техническэ түйлалтануудые хэрэглэн бүтээһэн медицинскэ түхеэрэлгэнүүд хүрэтэр элдэб продукци гаргадаг байна. Тус компани мүнөө үедэ дүшөөд хари гүрэнүүдтэй харилсаа холбоо тогтоонхой. Хэлсээгээ эбдэхэгүй, компаниин нэрэ хүндые хододоо үргэн ябахабди, һайнаар, бүтээмжэтэйгээр ажаллахабди гээд энэ компаниин гэшүүд тангаригладаг юм. Хэйлунцзян провинциин хитад заншалта медицинын институт дэлхэй дээрэ суурхадаг гээшэ ааб даа. Энэ институдай мэргэжэлтэд «Эмчи — Чжун И» гэжэ хамтын предприятида үбшэнтэниие аргалалсадаг байхаар хараалагданхай.

Сунь Цимин, хитад делегациин хүтэлбэрилэгшэ: «Советскэ Союзда, Улаан-Үдэһөө бэшэ тээ, манай компаниин хабаадалгатай хамтын предприяти үгы гэхэдэ болохо. Ород ба англи хэлэнүүд дээрэ үзэг, бэшэг барладаг электронно машинкануудые бүтээдэг хамтын предприяти байгуулха тухай «Тюменьглавсбыттэй» хэлсээн баталагданхай. Хамтын предприяти байгуулгада бэрхэшээлнүүд ушараал ааб даа. Жэшээнь, совет предприятинууд лицензи абахадаа һаатана. Бидэнэр түхеэрэлгэнүүдые, мэргэжэлтэдые асарха баатай болонобди. Танай гүрэнһөө абаашаһан эд бараа наймаалхамнай бэрхэтэйшэг байдаг. Гэбэшье, олон хүндэ ушарнуудые дабажа, хамтын предприяти мүндэлөө һаа, алишье талада олзо оршотой байха гээд һанагдана».

Медицинын магистр Ли Юйгуан: «Эмчи-Чжун И» гэжэ хамтын предприятида манай институдай эрхим мэргэжэлтэд хүдэлхэ юм. Тэдэнэрэй олонхинь эрдэмтэ нэрэ хүндэнүүдтэ хүртэһэн, дээдэ гарай эмшэд байха. Невропатолог, уролог, массаж хэгшэд, зүүгээр хадхан эмшэлэгшэд, эхэнэрэй үбшэнгүүдые аргалагшад — хамтадаа 15 хүн Улаан-Үдэдэ ерэхэ гээд хараалагдана. Комплексно эмшэлэлгэ ехэ удха шанартай гээд тоолодогбди. Манай аргалдаггүй үбшэн үгы гэхээр. Үхибүү түрэжэ шададаггүй, үри хүүгэдгүй эхэнэрнүүдтэ европын эмшэлэлгэ балай туһалдаггүй бшуу. Харин манай заншалта медицинэ энэ талаар яһала амжалтатай. Бэрхэшээл гэхэдэ, хитад эм дом иишэнь асархын тула СССР-эй Фармокомитедэй зүбшөөл хэрэгтэй юм. Тиимэһээ иимэ зүбшөөл абаха талаар эрмэлзэхэ баатай болонобди. Хитад врачнар үбшэн хабшан зондо бүхы шадалаараа туһалхаар бэлэн».

Бидэ эдээндэ мүн лэ этигэнэбди. Хэлсээн баталагдаа, «Эмчи-Чжун И» гэжэ хамтын предприяти байгуулагдаа. Хүдэлмэринь һаяын сагта эхилхэнь гээшэ.

Ч. ДОРЖИЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Зүүн зүгэй эмшэлгын түб» гэжэ нэгэдэлэй директор Б. Г. Бальжиров, хитад делегациин хүтэлбэрилэгшэ Сунь Цимин.

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

ШЭНЭ ОНЬҺОН ҮГЭНҮҮД

Үнэн худал хоёр урилдажа ябадаг,
Үнэн үгэнь хэшан, худал үгэнь хурдан,
Шагнаһанаа шалгаха,
дуулаһанаа баглаха.

Үрэжэлтэ газарай ургаса баян,
Үүлтэртэ малай үдэсэ баян.
Үхибүүд хүхюутэй,
Үбгэд, хүгшэд хөөрөөтэй.

Һайн үйлэ һараар хэлсүүлхэ,
Муу үйлэ хобоор хэлсүүлхэ.

Өөр тухайгаа мэдэхээ һанаа һаа,
Үйлэ хэрэгээ хараад үзэ.
Нам тухай мэдэхээ һанаа һаа,
Нүхэдһөөм һураад үзэ.

Ажалша хүниие анхарал далижуулдаг
Хойрог хүниие шүүмжэлэл дарадаг.
Алдуугаа мэдэрээ һаа, аласай харгыда гараха,
Алдуугаа мэдэрээгүй һаа,
асатаһан харгыда төөрихэ.

Зөөриншэ хүн — хомхой,
Хомхой хүн — харуу,
Харуу хүн — нүхэргүй,
Нүхэдгүй хүн — үншэн.

Эмээлтэ морин ульгамдаа,
Эмирһэн дээһэн эршэдэ.

Түргэн аадарай уһан шэнгэсэгүй,
Түргэн хэлэһэн үгэ хадуусагүй.

Б.-Б. НАМСАРАЙН.

О

ҮБЭЛДӨӨ

Ганса хуһанай хажууһаа
Газар дайдаа хаймадаад,
Гүнзэгы бодол түрэжэ,
Гүн удхынь гайхамаар,
Дун сагаан саһаар
Дуулим дайда хүшагдаад,
Зүүдэ манаһан үбгэн
Зүйтэй элеэр һанагдаа.
Алас дайдын шарай
Арюун сэбэрээр халюураад,
Налгай зантай хүгшэеэ
Наартай зохидоор һануулаа.
Ганса хуһанай хажууһаа
Газар дайдаа харахадаа,
Эжы аба хоёроо
Эжэлүүдгүй дурдахаар даа.

Д. АЛТАЕВАЙ фото.

О

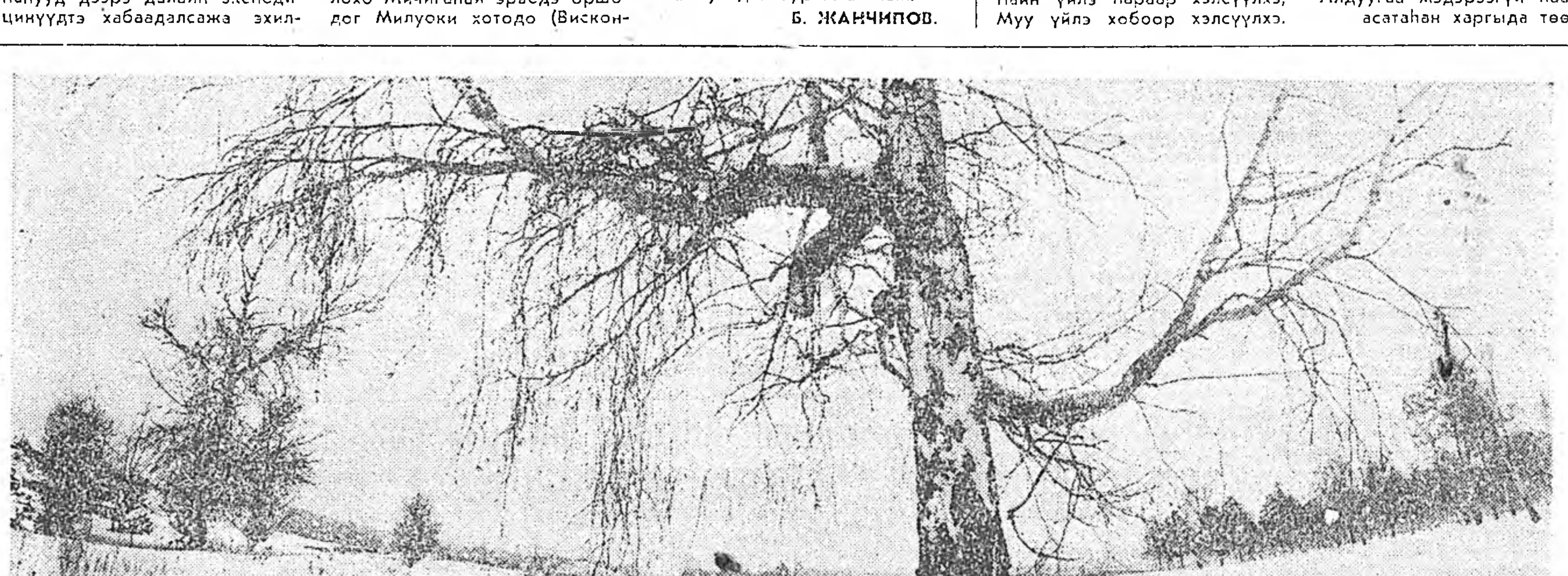

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ.

Кино, театр

Бурятский театр драмы имени Х. Намсараева
«Сэдьхэл хүмэрюулһэн гэр» (по японской пьесе «Хорьки»)— в 19-30.

Русский театр драмы
«Приятная женщина с цветком и окнами на север»— в 19-30.

«Дружба»
«Волчонок среди людей»— в 10, «Хон Гиль Дон»— в 12, 14-10, 16-10, 18-10, 20-20.

«Родина»
«Попутного ветра, синяя птица»— в 9-40, «Однажды в Америке» (2 с.)— в 11, 19-30, «Леди Макбет Мценского уезда» — в 15 (удл.), 17-40 (удл.), «Полет навигатора»— в 23-20.

«Прогресс»
Красный зал —«Хон Гиль Дон» — в 9-40, 11-30, 13-20, 15-10,

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная —2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-35, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93: писем и селькоров — 2-67-81; корректорская —2-33-61; выпускающие —2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск — 35-73, п. Хоринск —55-6-99, г. Закаменск —31-61, п. Кырен —91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия —2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л.
Индекс подписки газеты 50901.